

PRO GELDERLAND

Inhoudsopgave

(Voorwoord door Joa Maouche, lijsttrekker PRO Gelderland – volgt later)

Inleiding – een snelle blik op onze speerpunten	2
1. Betaalbaar wonen voor iedereen	4
2. Prachtige natuur en een gezonde leefomgeving	7
3. Duurzaam en lokaal boeren in een mooi landschap	10
4. Goed werk in een eerlijke en duurzame economie	13
5. Eerlijke en groene energie, van en voor Gelderland	16
6. Verbonden, bereikbaar en betaalbaar: bereikbaarheid en openbaar vervoer	18
7. Een levendige provincie: cultuur, sport en erfgoed	21
8. Een sterke Gelderse samenleving: samenleven, gelijke kansen en inclusie	23
9. Aan de slag! Werk, inkomen en bestaanszekerheid	27
10. Gezond Gelderland: gezond leven als basis voor goed beleid	30
11. Ruimte vraagt om keuzes	32
12. In verbinding: bestuur en financiën	34

1 **Inleiding – een snelle blik op onze speerpunten**

2 Voor je ligt het eerste verkiezingsprogramma van PRO (Progressief Gelderland) voor de
3 verkiezingen van de Provinciale Staten van 2027. Hierin lees je hoe wij Gelderland socialer,
4 groener en sterker willen maken. En hoe we vanuit PRO Gelderland de Eerste Kamer-
5 verkiezingen graag sterk in willen gaan.

6 Er is echt iets te kiezen! De huidige rechtse Gelderse coalitie heeft onvoldoende gezorgd voor
7 betaalbare woningen, een sterke natuur en goede voorzieningen. Ook in Den Haag worden
8 keuzes gemaakt die hier niet bij helpen. De lasten worden nu vooral bij inwoners neergelegd,
9 terwijl sommige grote bedrijven recordwinsten maken. PRO kiest voor een andere koers.

10 Wij investeren in betaalbare woningen, een gezonde leefomgeving en een sterke economie
11 waarin de opbrengsten eerlijker worden verdeeld. Daar vinden we geld voor door bestaande
12 middelen vrij te maken en door het inzetten van overtollige provinciale reserves, die ontstaan
13 zijn door de verkoop van Nuon (zie hoofdstuk 12). We investeren liever in mensen en in de
14 toekomst dan dat er miljarden nutteloos op de bank staan.

15 **Speerpunt: snel meer betaalbare huizen**

16 Gelderland is een prachtige provincie om te wonen, maar voor veel mensen is een betaalbare
17 woning steeds verder uit beeld geraakt. Jongeren blijven noodgedwongen thuis wonen, starters
18 kunnen geen huis vinden en ouderen zitten vast in een woning die niet meer past.

19 De huidige, rechtse coalitie heeft te weinig gedaan om belemmeringen voor woningbouw weg te
20 nemen en te veel aan de markt overgelaten. Problemen rond stikstof, bouwgrond, het volle
21 stroomnet en tekorten bij gemeenten blijven bestaan. Daardoor komen te veel
22 woningbouwplannen niet van de grond.

23 PRO maakt van woningbouw topprioriteit. Als we moeten kiezen tussen de industriële veeteelt
24 waar vooral veevoerb企业 en slachterijen van profiteren, en het bouwen van huizen, dan
25 kiezen wij voor het bouwen van huizen. Onze ambitie om 136.000 woningen te bouwen moet
26 geen papieren doel blijven. In iedere Gelderse gemeente willen we minimaal één
27 doorbraaklocatie voor betaalbare woningen realiseren, waarbij de provincie actief knelpunten
28 oplost. We nemen belemmeringen weg, pakken de stikstofcrisis aan en zorgen dat gemeenten
29 sneller kunnen bouwen. Daarbij kiezen we voor voldoende, betaalbare en goede woningen. Want
30 iedereen verdient een plek om thuis te komen. Ook hier zetten we de reserves voor in, want
31 liever een betaalbaar huis dan miljarden op de bank.

32 **Speerpunt: liefde voor het Gelderse landschap**

33 Wie in Gelderland woont, weet hoe bijzonder onze provincie is. De Veluwe, het
34 rivierenlandschap, oude bossen, beken en karakteristieke cultuurlandschappen maken
35 Gelderland uniek. Dit landschap bepaalt onze leefomgeving en vertelt het verhaal van onze
36 provincie.

37 Maar dat landschap staat onder druk. Natuur verdwijnt, beekdalen verdrogen, water raakt
38 vervuild en de biodiversiteit neemt af. Rechtse partijen vinden het huidige systeem wel best.
39 Maar in dat systeem verdienen veevoerb企业, slachterijen en supermarkten veel geld, terwijl
40 boeren financieel klem zitten. Ook vervuilt dit systeem de natuur. Bovendien verdwijnt het

1 meeste vlees naar het buitenland. PRO kiest ervoor om onze leefomgeving juist beter te
2 beschermen.

3 PRO kiest voor herstel en bescherming van natuur én landschap. We geven de natuur meer
4 ruimte, herstellen beekdal en zetten in op een duurzame landbouw met
5 toekomstperspectief voor boeren. Zo zorgen we voor schoon water, gezonde bodems en meer
6 biodiversiteit.

7 Mooie en gezonde natuur is onmisbaar voor onze gezondheid, schoon water, voor een leefbaar
8 klimaat en een sterke economie. Daarom maken wij natuur niet het sluitstuk van beleid, maar
9 het vertrekpunt. Zo houden we Gelderland ook voor volgende generaties groen, aantrekkelijk en
10 leefbaar.

11 **Speerpunt: een economie die werkt voor alle mensen, overal in Nederland**

12 Iedereen in Gelderland werkt hard. Of je nu leraar, onderzoeker, boer, fabrieksmedewerker of
13 ambtenaar bent: goed werk biedt inkomen, zekerheid en kansen om mee te doen in de
14 samenleving.

15 Toch merken veel mensen daar te weinig van. De prijzen zijn de afgelopen jaren harder gestegen
16 dan de lonen. Tegelijk verdwijnen voorzieningen zoals buslijnen, buurthuizen, bibliotheken en
17 zwembaden uit dorpen en wijken.

18 Het huidige kabinet en rechtse politici zeggen dat daar geen alternatief voor is, omdat er geld
19 nodig is voor andere opgaven. PRO ziet dat anders. Nederland is rijker dan ooit en sommige,
20 grote, zeer winstgevendende bedrijven maken historisch hoge winsten. Het probleem is niet dat er
21 te weinig geld is, maar dat de opbrengsten ongelijk worden verdeeld. De provincie gaat hier
22 maar deels over, maar bij deze verkiezingen kiezen we ook de Eerste Kamer. Stem PRO en zorg
23 dat we onmisbaar zijn voor het kabinet in de Eerste Kamer! Dan kunnen we dit voor elkaar
24 krijgen.

25 PRO wil dat meer van de economische groei terecht komt bij werkenden in plaats van bij
26 aandeelhouders. Zo blijft er ruimte voor hogere lonen, goede sociale zekerheid en sterke
27 publieke voorzieningen. Daar zetten we ons iedere dag voor in: in de gemeenteraden en de
28 waterschappen, in de Tweede Kamer, Eerste Kamer, Provinciale Staten en het Europees
29 Parlement. Dat is het voordeel van een grote, landelijke partij.

30 **Investeren in onze mooie provincie**

31 PRO laat het niet bij mooie woorden. We investeren in onze plannen voor wonen, natuur,
32 bereikbaarheid en bestaanszekerheid. Dat doen we binnen de bestaande begroting en door
33 overvloedige reserves, afkomstig uit de verkoop van Nuon, in te zetten voor maatschappelijke
34 opgaven. Wat ons betreft zijn betaalbare woningen, een gezonde leefomgeving, een sterke
35 economie en goede voorzieningen belangrijker dan miljarden op de bank.

36 **Dit ga je lezen!**

37 In elk hoofdstuk staat een algemene inleiding met onze visie op het thema. Vervolgens werken
38 we concrete punten uit die voortvloeien uit onze ervaring, kennis en visie. We hopen dat je ons
39 de kans geeft om alles wat er moet gebeuren zo snel mogelijk op te pakken door op PRO te
40 stemmen!

1. Betaalbaar wonen voor iedereen

Het is fijn wonen in Gelderland. We hebben historische steden, gezellige dorpen, een prachtige natuur en schitterende landschappen. In onze provincie hoeft je niet te kiezen tussen de drukte van de stad en de rust van de natuur; we hebben het hier allemaal! Maar goed wonen gaat niet alleen over de plek. Het gaat er vooral om dat je zeker weet dat je een huis hebt. Een huis is de basis voor een goed en prettig leven. Iedereen heeft dan ook recht op een goede woning; wonen is een grondrecht.

Helaas is er al jaren een groot tekort aan betaalbare huizen in Gelderland. De huidige rechtse partijen in het provinciebestuur hebben te weinig gedaan om dit op te lossen en laten het teveel over aan de markt. Er zijn daardoor niet genoeg betaalbare huizen meer. Hierdoor staan de levens van veel mensen stil: jongeren moeten noodgedwongen bij hun ouders blijven wonen, starters vinden geen betaalbaar huis en ouderen die naar een kleiner appartement willen, kunnen nergens heen. Dit komt doordat plannen klaarliggen, maar de bouw niet start. Er zijn te veel problemen met stikstof, er is te weinig bouwgrond, een vol stroomnet en gemeentes hebben een overvol takenpakket.

PRO wil dat de provincie wél doorpakt en aan slag gaat om het bouwen te versnellen. We pakken eindelijk de stikstofcrisis aan. Als we moeten kiezen tussen de industriële veeteelt waar vooral veevoerbedrijven en slachterijen van profiteren of het bouwen van huizen, dan kiezen wij voor het bouwen van huizen. In hoofdstuk 3 kun je lezen hoe we zorgen dat boeren ons lekkere voedsel kunnen blijven maken en geld kunnen blijven verdienen. We richten een grondbank op voor bouwgrond, investeren in de energie-infrastructuur en ondersteunen gemeentes en woningbouwcorporaties om hun bouwplannen sneller te realiseren. Er is in elke Gelderse gemeente een plek waar de provincie indien nodig zelf de leiding neemt (een doorbraaklocatie). Daar lossen we problemen direct op, zodat er snel veel betaalbare huizen komen.

PRO wil de komende jaren ruim 136.000 woningen bouwen. Dit is voor ons een harde afspraak. Als gemeenten zich niet aan de bouwafspraken houden, grijpt de provincie in en ondersteunen we waar nodig. We kijken niet alleen naar snelheid en aantallen, maar ook naar betaalbaarheid en goede kwaliteit. Zo zorgen we samen voor genoeg goede huizen. Hier zetten we de overtollige provinciale reserves graag voor in; we kiezen liever voor betaalbare huizen dan voor geld dat op de bank blijft staan. Iedereen verdient immers een fijne plek om te wonen en op te groeien.

Dit gaan we doen!

- In **iedere gemeente** in Gelderland komt minimaal één doorbraaklocatie. De provincie pakt de regie op deze locaties om blokkades weg te werken en snel veel meer betaalbare woningen te realiseren.
- De ambitie om de komende jaren **136.000 woningen** te bouwen wordt een concrete bouwopgave, waarbij de provincie stevig de regie neemt en zo nodig resultaten afdwingt.
- We willen woningbouwcorporaties stimuleren om meer te bouwen en bestaande woningen te verduurzamen. Corporaties hebben te maken met financiële tekorten. De provincie gaat deze **sociale verhuurders** helpen om zoveel mogelijk betaalbare woningen te bouwen. De provinciale ambitie van 66.000 betaalbare woningen tot 2030 verhogen we naar 70.000.
- Bij nieuwbouwprojecten gaan we voortaan uit van 66% **betaalbare woningen**, waarvan 40% sociale huur, maar ook middeldure huur en betaalbare koop. De provincie krijgt meer mogelijkheden om woningbouw te stimuleren en monitort of gemeentes voldoen aan de betaalbaarheidseisen en grijpt in als dat niet zo is.

- 1 • Het **Investeringsprogramma Verstedelijking** in Gelderland (IVG) van 27,5 miljoen, bedoeld
2 om knelpunten op te lossen en de bouw van 12.500 woningen in Gelderland te
3 versnellen, zetten we voort en breiden we uit tot 35 miljoen.
- 4 • Er komt een isolatie-offensief. Mensen met de laagste inkomens hebben vaak hoge
5 energierekeningen door slecht geïsoleerde huizen. Met het **isolatie-offensief** pakken we
6 tochtige en slecht geïsoleerde woningen als eerste aan. Dat is comfortabel voor de
7 bewoners, goed voor de portemonnee én voor het klimaat.
- 8 • De bouw loopt vast door achteruitgang van de natuur door te veel stikstof, te lage
9 capaciteit van het stroomnet en te weinig ambtelijke capaciteit bij gemeentes. Door
10 duidelijke doelen te stellen voor de vermindering van stikstofuitstoot en deze doelen te
11 handhaven, ontstaat er weer ruimte om woningbouw te vergunnen. Met netbeheerders
12 gaat de provincie zorgen dat woningbouwlocaties eerder worden meegenomen in de
13 planning van het elektriciteitsnet. Gemeenten waar projecten onvoldoende van de grond
14 komen worden ondersteund door het **provinciale versnellingsteam**.
- 15 • **Vrijkomende agrarische bebouwing en erven** gaan we inzetten op een manier die past bij
16 de omgeving en die de kwaliteit van het landschap verhoogt. Daarbij volgen we de
17 inspiratiegids 'Wonen op erven, voor een vitaal buitengebied' van de Rijksdienst voor
18 Ondernemend Nederland.
- 19 • We zetten in op binnenstedelijke en binnendorpse **verdichting**. We gebruiken de
20 beschikbare ruimte zo goed mogelijk, met behoud van leefbaarheid. Er komt meer
21 ruimte voor woningen boven winkels, het ombouwen van kantoren tot woningen en het
22 splitsen van woningen. Groen, voorzieningen, zorg, winkels en openbaar vervoer groeien
23 mee met het aantal woningen.
- 24 • De subsidieregeling **SteenGoed Benutten** voor herbestemming zetten we voort en
25 ondersteunen gemeenten bij aanvraag en uitvoering. Deze succesvolle regeling helpt om
26 leegstaande gebouwen een nieuwe bestemming te geven. Een gebouw verbouwen is
27 vaak sneller en duurzamer dan slopen en nieuw bouwen. Met deze regeling maken we
28 dat aantrekkelijker. Zo behouden we waardevolle plekken, gebouwen en bouwmaterialen
29 in onze steden en dorpen.
- 30 • Extra aandacht voor **voldoende (aangepaste) en betaalbare woningen** voor jongeren,
31 ouderen, mensen met lokale binding, studenten, aandachtsgroepen, urgenten,
32 statushouders en arbeidsmigranten. De provincie zorgt dat de ambities in de
33 regioafspraken met gemeentes worden verhoogd en tot sneller en meer resultaat leiden.
34 Concentraties in kwetsbare wijken voorkomen we.
- 35 • **We stimuleren de doorstroming van ouderen**. Nabij voorzieningen zoals winkelcentra en
36 dorpscentra en OV krijgen levensloopbestendige appartementen voor ouderen voorrang.
37 We stimuleren aantrekkelijke woonvormen die eenzaamheid tegengaan en sociale
38 samenhang versterken zoals 'knarrenhofjes', zorgwoningen, woongroepen en andere
39 collectieve woonvormen. De provincie helpt gemeentes en corporaties om ouderen te
40 stimuleren om door te stromen naar een passende woning, met behulp van een
41 verhuiscoach en een verhuisvergoeding, met aandacht voor betaalbaarheid en behoud
42 van woonzekerheid. Dit maakt woningen vrij voor gezinnen en starters.
- 43 • De provincie ondersteunt gemeenten bij het **uitbannen van dakloosheid** in 2030. Waar
44 gemeenten niet zelf in betrouwbare tellingen kunnen voorzien, laat de provincie ETHOS-
45 tellingen uitvoeren. De provincie bevordert daarnaast regionale samenwerking,
46 kennisdeling en voldoende passende woonruimte voor dak- en thuisloze mensen.
- 47 • Er komt **volkshuisvesting van topkwaliteit**. Kwaliteit, duurzaamheid, uitstraling,
48 architectuur en de aanwezigheid van groen en voorzieningen zijn niet alleen voor de
49 allerrijksten, maar vanzelfsprekend voor iedereen. Kwaliteit, leefbaarheid en
50 duurzaamheid worden belangrijker bij de ontwikkeling van bouwprojecten; dit legt de
51 provincie vast in de omgevingsvisie en omgevingsverordening.

- 1 • We investeren in **goede openbare ruimte** met als kernbegrippen: groen, speelplekken,
2 ontmoeten en veiligheid. We willen minder auto's in het straatbeeld. Bij OV-knooppunten
3 verlagen we de hoeveelheid verplichte parkeerplekken sterk voor gemeentes die hier
4 geen eigen beleid op voeren, zodat er ruimte ontstaat voor meer woningen.
- 5 • We zetten vol in op **klimaatadaptatie** om onze steden en dorpen voor te bereiden op het
6 veranderende klimaat. Meer groen en blauw – natuur en water - in en rondom steden en
7 dorpen draagt bij aan de gezondheid van inwoners. Dit gaat bijvoorbeeld door
8 verkoeling, betere luchtkwaliteit, betere mentale gezondheid en het stimuleren van
9 ontmoeting en beweging. Natuurinclusief bouwen stellen we verplicht bij
10 nieuwbouwprojecten en we passen de 3-30-300 regel toe (ieder huis heeft uitzicht op 3
11 bomen, in woonwijken is een kroonbedekking van 30 % en binnen 300 m is een
12 koelteplek).
- 13 • We gaan **slim en duurzaam bouwen**. We stimuleren bouwmethoden die voor minder
14 overlast zorgen en woningen sneller opleveren, zoals modulaire bouw en prefabricage.
15 We willen minder verspilling van materialen en een gezonde en prettige leefomgeving
16 voor mens en dier. Daarom bouwen we circulair, netbewust, natuurinclusief en
17 klimaatadaptief en houden we rekening met een veranderend klimaat.
- 18 • We ondersteunen gemeentes met **leegstandverordening**. De provincie stelt middelen
19 beschikbaar voor gemeentes die optreden tegen leegstand, zodat zij kunnen zorgen dat
20 gebouwen ingezet worden voor betaalbaar wonen, opvang, sociale initiatieven, culturele
21 broedplaatsen of maatschappelijke voorzieningen.
- 22 • We willen **waarde behouden voor bewoners**. Als grond meer waard wordt door publieke
23 besluiten vloeit zoveel mogelijk terug naar de samenleving. De provincie onderzoekt
24 instrumenten voor planbatenheffing, erfpacht, voorkeursrecht, zelfbewoningsplicht en
25 anti-speculatiebedingen, en ondersteunt gemeenten daarin.

2. Prachtige natuur en een gezonde leefomgeving

Gelderland is een prachtige provincie. We hebben veel verschillende en mooie landschappen: van de grote bossen op de Veluwe en het weidse rivierenlandschap van de Betuwe tot het coulisselandschap in de Achterhoek. Een gezonde natuur is belangrijk voor ons allemaal. Het zorgt voor onze gezondheid, schoon water en een goed klimaat. Ook worden mensen gelukkig van natuur om zich heen. Iedereen heeft recht op schone lucht, groen in de buurt en schoon drinkwater uit de kraan.

Helaas gaat het al jaren niet goed met de natuur. Bossen worden minder goed beschermd en met veel plant- en diersoorten gaat het slecht. Sommige, veelal rechtse politici vinden het blijkbaar prima dat onze natuur achteruitgaat en onze leefomgeving vervuild wordt. Mensen worden soms ziek omdat ze dicht bij een fabriek, een drukke weg of bollenvelden wonen. Er zit ongezond veel PFAS in onze eieren. Sommige meertjes zijn te vies om in te zwemmen. Door de verandering van het klimaat hebben we vaker te maken met extreme droogte of juist heel veel regen. Dit zorgt voor grote problemen in de natuur en in de landbouw. Ook zit er te veel gif en mest in ons water, we halen de Europese doelen voor schoon water nog niet. Als we niks doen, is dat erg slecht voor het waterleven en wordt de kans groter dat we op termijn niet eens meer genoeg schoon drinkwater hebben. Ook dreigt Nederland weer op slot te gaan door juridische problemen.

PRO kiest voor de gezondheid van mensen en niet voor de winst van grote bedrijven. Wij willen de natuur de ruimte geven om te herstellen. We gaan verdroging, te veel stikstof en vervuiling tegen. Ook buiten de natuurgebieden maken we het landschap mooier door heggen en sloten terug te brengen. Verder zorgt PRO voor genoeg en schoon water. We willen dat het water in onze beken en rivieren weer zo schoon wordt dat je het kunt drinken. Ook gaan we water beter vasthouden voor droge tijden. Hier maken we geld voor vrij vanuit de overvloedige reserves, want we hebben liever prachtige natuur en genoeg schoon water dan miljarden werkloos op de bank.

Dit gaan we doen!

- We herstellen de biodiversiteit, zowel in de natuur als daarbuiten. Het **Gelders Natuur Netwerk** wordt deze periode afgerond. We versterken bestaande ecologische verbindingen en realiseren de ontbrekende schakels tussen natuurgebieden. We vergroten de diversiteit in de Gelderse bossen, versterken de biodiversiteit in alle gebieden (basiskwaliteit natuur) en beschermen ook soorten en leefgebieden buiten de formele natuurgebieden. We maken stevige afspraken met het Rijk over de Gelderse invulling het Natuurplan in het kader van de Europese Natuurherstelverordening en leggen de langjarige financiële afspraken hierover vast.
- Investeren in biodiversiteit is investeren in onze leefomgeving én in een duurzame economie. Door natuur te versterken, leefgebieden te verbinden en natuurinclusief te denken en te doen, maken we **Gelderland groener**, gezonder en klimaatbestendiger. Diverse natuur kan beter tegen periodes met droogte en dit verlaagt het risico op natuurbranden.
- **De Veluwe** is het grootste aaneengesloten natuurgebied van Nederland en verdient bescherming als één geheel. PRO wil daarom de Veluwe beschermen en versterken als één samenhangend Nationaal Park. We verbinden natuurgebieden, we verminderen verkeershinder, gaan versnippering en verdroging tegen en creëren bredere overgangszones rond kwetsbare natuur. Zo krijgt de natuur meer ruimte en ontstaat een robuuste Veluwe waar natuur, wonen, werken en recreatie duurzaam samengaan.

- 1 • De huidige coalitie heeft de bescherming van **oude bosgroeiplaatsen** buiten het
2 natuurnetwerk verlaagd. We herstellen de bescherming voor deze gebieden en we
3 stimuleren de particuliere eigenaren om goed voor deze gebieden te zorgen.
- 4 • Mooie en gezonde natuur maakt Gelderland aantrekkelijk om te wonen, wandelen, fietsen
5 en ontspannen. Groen maakt gelukkig en genieten van de natuur voor betrokkenheid en
6 draagvlak voor bescherming ervan. Daarom stimuleren we onze inwoners om naar buiten
7 te gaan. We investeren in sterke natuur én in passende **recreatie**, met goede routes en
8 voorzieningen. We concentreren recreatie aan de randen van natuurgebieden, zorgen
9 voor meer recreatiemogelijkheden buiten bestaande natuurgebieden en zetten in op
10 recreatievormen met zo min mogelijk impact. Op kwetsbare plekken geven we de natuur
11 rust, ruimte en donkerte. Als het nodig is voor herstel van biodiversiteit, sluiten we delen
12 van natuurgebieden af voor bezoekers.
- 13 • Meer woningen en voorzieningen mogen niet ten koste gaan van een **groene leefomgeving**.
14 PRO wil dat bij nieuwbouw én in bestaande wijken voldoende ruimte blijft voor bomen,
15 parken, water en ander beleefbaar groen. Dat helpt tegen hitte, droogte en
16 wateroverlast, versterkt de biodiversiteit en draagt bij aan gezondheid en welzijn. De
17 groen-blauwe dooradering van het landelijk gebied stopt daarom niet bij de bebouwde
18 kom, maar loopt door tot in onze steden en dorpen. Waar we verdichten en bouwen,
19 moet groen volwaardig meegroeien.
- 20 • We ondersteunen gemeenten, inwoners, boeren en **vrijwilligersorganisaties** die actief
21 zorgen voor het versterken van de biodiversiteit en het landschap en stellen hiervoor
22 middelen beschikbaar. De huidige coalitie heeft hierop bezuinigt, deze bezuiniging
23 draaien we terug.
- 24 • Ieder natuurgebied krijgt een **brandpreventieplan** met structurele financiering. Door een
25 combinatie van vernatten, omvormen van monotone naaldbossen tot diverse loofbossen
26 en het aanleggen van brandsingels, zandverstuivingen en brandgangen. Extensiverende
27 boeren kunnen helpen met het beheer van deze landschapselementen en begrazing.
- 28 • We **verlagen de maximumsnelheid** op wegen met veel wildaanrijdingen en bouwen
29 faunapassages.
- 30 • De **waterkwaliteit** moet omhoog. PRO zet vol in op het halen van de Europese doelen in
31 deze periode, de doelen uit de Kaderrichtlijn Water. Hiervoor werken we samen met de
32 waterschappen. Vervuiling van grond- en oppervlaktewater pakken we bij de bron aan.
33 Vervuilende industrieën pakken we aan.
- 34 • **Overstort van het riool** op oppervlaktewater is een belangrijke bron van vervuiling. Dit gaan
35 we tegen door samen met gemeenten extra te investeren in een sterk en gescheiden
36 rioolsysteem en door overstorten te verwijderen.
- 37 • We houden water langer vast en **herstellen beekdalen en natuurlijke watersystemen**,
38 waardoor we tegelijk droogte, wateroverlast en verlies aan biodiversiteit aanpakken. Zo
39 raken natuur en landbouw beter bestand tegen droge perioden. We stoppen met het
40 kunstmatig laaghouden van het waterpeil. Samen met waterschappen, gemeenten,
41 boeren en natuurorganisaties werken we gebiedsgericht aan een solide en
42 klimaatbestendig watersysteem.
- 43 • **Onttrekkingen van grondwater** brengen we in beeld, gaan we reguleren en beperken. We
44 gaan zuinig om met grondwater en onttrekken niet méér dan het watersysteem
45 duurzaam aankan. We voorkomen verdere vervuiling van ons grondwater, om ervoor te
46 zorgen dat we ook in de toekomst schoon drinkwater hebben.
- 47 • **Oevers** richten we zo veel mogelijk natuurinclusief in. Dit versterkt de biodiversiteit, zorgt
48 voor natuurlijke verbinding en voor het bufferen van water.
- 49 • Gelderland sluit zich aan bij het netwerk **Schone Rivieren**.
- 50 • We bevorderen de aanpak van **PFAS** door een strenge regulering van bedrijven, door te
51 stoppen met het gebruik van bestrijdingsmiddelen en door het saneren van vervuilde
52 locaties.

- 1 • Met alleen vrijblijvende afspraken lossen we de milieuproblemen niet op. Daarom moeten
2 vergunningen strakker en gaan we strenger **handhaven** waar het misgaat. ‘De vervuiler
3 betaalt’, is het uitgangspunt.
- 4 • Maatregelen om **houtstook** tegen te gaan zijn het meest effectief om fijnstof in Nederland
5 te verminderen en leveren een grote gezondheidswinst op. Hoewel de provincie niet
6 direct gaat over regelgeving om houtstook te verminderen, kan die wel faciliteren dat
7 kennis wordt opgedaan en gedeeld tussen de verschillende gemeentes in de provincie.
8 Naar het voorbeeld van de Provincie Utrecht starten we het project Samen Houtstook
9 Meten dat zowel overheid, inwoners en wetenschap met elkaar verbindt.
- 10 • PRO wil dat we stoppen met het toepassen van **staalslakken** in Gelderland. We willen snel
11 in kaart brengen waar in de provincie staalslakken zijn gebruikt, om maatregelen te
12 kunnen nemen als er risico’s zijn voor de volksgezondheid of de natuur. Voor Spijk en
13 Eerbeek, twee plekken waar veel staalslakken liggen die voor gezondheidsproblemen en
14 milieuverontreiniging zorgen, moet met spoed een oplossing komen.
- 15 • Nieuwe **klei- en zandwinning** moeten altijd gepaard gaan met natuurontwikkeling. Niet het
16 economisch belang staat voorop, maar het beschermen en herstellen van
17 (cultuur)landschap. Ontgroningen mogen geen negatief effect hebben op grond- en
18 drinkwater.
- 19 • **De wolf** is terug in Gelderland. Dat is goed nieuws voor de natuur. Er is weer een
20 toppredator en dit is goed voor natuurlijke processen in onze bossen en het in balans
21 houden van de wildstand. Tegelijk moeten schapen en andere landbouwdieren beter
22 worden beschermd tegen aanvallen. We willen goede preventieve maatregelen én een
23 robuuste Veluwe waar de wolf voldoende rust, ruimte en voedsel vindt. Sporadisch zijn er
24 incidenten tussen wolven en mensen of hun huisdieren. Dit zorgt voor onrust in de
25 samenleving. De afgelopen jaren heeft de provincie deze onrust vooral gevoed, in plaats
26 van weggenomen. PRO is voor eerlijke communicatie, veiligheid voor vee en huisdieren
27 en ingrijpen als het echt niet anders kan. Zo maken we samenleven met de wolf beter
28 mogelijk en verkleinen we de kans op conflicten.
- 29 • PRO wil veel actiever inzetten op het voorkomen van aanvallen door wolven op schapen en
30 ander vee. De provincie stelt daarvoor voldoende geld en praktische ondersteuning
31 beschikbaar. We helpen veehouders bij het nemen van goede preventieve maatregelen,
32 zoals **wolfwerende rasters**, en zorgen dat deze snel en eenvoudig kunnen worden
33 toegepast. Voorkomen is beter dan achteraf schade vergoeden. We compenseren boeren
34 van wie vee is doodgebeten door een wolf, maar alleen als ze wolfwerende maatregelen
35 genomen hebben.
- 36 • We **voorkomen conflicten** tussen mensen en wolven, door samen met terreinbeheerders,
37 (tijdelijk) paden af te sluiten voor recreatie wanneer dat nodig is. We zorgen er ook voor
38 dat terreinbeheerders niet bijdragen aan het verkeerde gedrag van de wolf, zoals door
39 bijvoeren gebeurt.
- 40 • Als een wolf agressief gedrag vertoont richting mensen, grijpen we in. Daarbij zetten we in
41 op monitoring van deze wolf en **afschrikken/verjagen**. Afschot willen we voorkomen,
42 maar kan volgens wolvenexperts noodzakelijk zijn bij acute risico’s voor mensen.
- 43

3. Duurzaam en lokaal boeren in een mooi landschap

Boeren zorgen voor ons eten. Ze onderhouden ons mooie landschap en horen echt bij Gelderland. Veel Gelderse boeren starten al projecten voor gezond en eerlijk eten uit de buurt. PRO wil een toekomst waarin boeren een goed inkomen verdienen en de natuur sterker wordt. Ook willen we dat inwoners kunnen genieten van duurzame producten van eigen bodem. We zijn er trots op dat het grootste natuurgebied van het land in onze provincie ligt! Een fijne plek om te wonen, een gezonde natuur en sterke boerenbedrijven horen voor ons bij elkaar.

Rechtse partijen vinden het huidige systeem wel best. Maar in dat systeem verdienen veevoerbedrijven, slachterijen en supermarkten veel geld, terwijl boeren financieel klem zitten. Ook vervuult dit systeem de natuur. Bovendien verdwijnt het meeste vlees naar het buitenland. Door het stikstofprobleem zit ons land al jaren op slot. Het Rijk en de provincie hebben te lang gewacht met het nemen van maatregelen. Zij zien stikstof vooral als een juridisch probleem. Maar het echte probleem is dat het slecht gaat met de natuur en dat de kwaliteit en kwantiteit van ons drinkwater onder druk staan. Dat moet worden opgelost.

Door de stikstofcrisis worden er nu veel huizen niet gebouwd. Boeren en andere bedrijven weten niet waar ze aan toe zijn. Alle sectoren moeten hun stikstofuitstoot verlagen, maar de maatregelen hebben direct invloed op juist de boerenbedrijven en de dorpen in de provincie. Als we de natuur helpen te herstellen, komt er weer ruimte, ook voor vergunningen. Dan kunnen we eindelijk weer woningen bouwen, kunnen bedrijven weer investeren en krijgen boeren weer de mogelijkheid om verder te werken voor de toekomst.

PRO kiest voor een eerlijke landbouw, in een mooi landschap, waarmee de boer een goed inkomen verdient. We willen lekkere producten uit Gelderland. Hiervoor hoeven we geen veevoer, kunstmest en brandstoffen uit het buitenland te halen. Door voedsel te verbouwen dat in Gelderland (en Nederland) wordt gegeten, vergroten we de voedselzekerheid in Gelderland. Dat is beter dan voedsel (vooral vlees) produceren voor het buitenland.

Boeren gaan anders werken en dit heeft grote gevolgen voor de boeren en voor de hele omgeving. Daarom gaat PRO met de boeren samenwerken en krijgen ze zekerheid voor de toekomst. De provincie Gelderland helpt met geld, grond en plannen voor de omgeving. Zo kan de boer op een goede manier geld blijven verdienen met eten uit de eigen regio. Er zijn al veel boerenbedrijven die dagelijks laten zien dat dat kan. Zo kan de boer fijn blijven werken, wonen en leven in ons mooie Gelderland. We willen graag dat boeren ook geld kunnen verdienen met het goed onderhouden van ons landschap (ecosysteemdiensten).

Dit gaan we doen!

- We stimuleren en ondersteunen boeren bij het overstappen naar biologische en natuurinclusieve landbouw, door een transitiefonds, kredieten, expertise en begeleiding. We werken samen met boeren en we gaan door met het **Platform Natuurinclusieve Landbouw Gelderland**. We stimuleren de teelt van vezelgewassen zoals vlas en hennep voor de circulaire economie om agrariërs een nieuw, duurzaam en rendabel verdienmodel te bieden. We ondersteunen jonge boeren die op een duurzame wijze een agrarisch bedrijf willen overnemen.
- Samen met boeren werken we aan het behoud en herstel van ons landschap. Boeren nemen biodiversiteitsmaatregelen die echt werken. We realiseren **10 procent groenblauwe dooradering** in het buitengebied, passend bij het landschap. Daar betalen we boeren een eerlijke prijs voor, met hiervoor bedoeld Europees geld. Hiervoor maken

we langjarige afspraken met boeren, zodat ze langjarige financiële zekerheid hebben. Het **Lanschapsherstelproject in de Ooijpolder** is hiervoor een mooi voorbeeld.

- Rond natuurgebieden en op pachtgronden van de provincie wordt **natuurinclusieve landbouw** met weinig milieu-impact de norm. We hanteren hier een strikte zonering van landbouw op basis van stikstof, mest, bestrijdingsmiddelen, beregening.
- Er komen geen nieuwe intensieve veehouderijen bij en **verhoging van dierenwelzijn** staat voorop. Een **kleinere veestapel** en meer plantaardig eten zijn nodig voor een gezonde wereld en gezonde inwoners. PRO wil er maximaal op inzetten om de verkoop van biologische producten te vergroten, door die beter beschikbaar en betaalbaar te maken. Zo willen we de ontwikkeling van biologische landbouw bevorderen. PRO streeft naar minimaal 25 % biologische landbouw in 2030. De provincie ondersteunt de Bioregio's en geeft zelf het goede voorbeeld bij catering en evenementen.
- We ondersteunen **lokale voedselinitiatieven**, zoals burgercoöperaties en herenboerderijen. Door producenten, verwerkers, winkels en consumenten in Gelderland beter met elkaar te verbinden versterken we korte ketens. Zo stimuleren we gezond, duurzaam en lokaal geproduceerd voedsel. Initiatieven als **Erkend Veluws Streekproduct** zijn hiervan een mooi voorbeeld.
- PRO wil een **gifvrij** Gelderland. We werken samen met de landbouw aan goede alternatieven voor het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Sierteelt, bollenteelt en andere intensief bespoten teelten verbieden we. Voedselproducerende bedrijven krijgen ondersteuning om om te schakelen naar hoogwaardige, gifvrije biologische teelten.
- **Geitenhouderijen** leiden tot een verhoogde kans op longontsteking. Daarom komen er geen nieuwe geitenhouderijen binnen 1 km van woningen, scholen en zorginstellingen, zoals de Gezondheidsraad adviseert. Als ze er nu al zijn, nemen we maatregelen.
- De **stikstofuitstoot** moet omlaag in Gelderland. We nemen daarvoor gerichte maatregelen. We onderschrijven de **Aanpak Veluwe**. Rondom de Veluwe wordt gebiedsgericht gewerkt aan verminderen van de stikstofuitstoot, gecombineerd met het tegengaan van verdroging, versnippering en vervuiling. Deze aanpak wil PRO ook in de rest van Gelderland. Alle sectoren moeten daaraan bijdragen en we verbreden de focus van enkel agrarisch naar ook de industriële uitstoot. Gedwongen uitkoop van bedrijven hebben we liever niet, maar sluiten we niet uit.
- Van de **landelijke overheid** verwachten we generieke maatregelen, om de stikstofuitstoot in heel Nederland terug te dringen. De planbureaus hebben doorgerekend dat de huidige plannen van het kabinet onvoldoende zijn. PRO wil wel dat deze plannen zo snel mogelijk uitgevoerd worden, want de stikstofuitstoot moet snel omlaag. We pleiten ook voor aanvullende maatregelen.
- In de landbouw is al veel gedaan aan stikstofreductie, maar de uitstoot van stikstof is nog steeds te hoog en moet verder omlaag. Technische innovatie kan hierbij ondersteunen, maar is vaak erg kostbaar en daarom niet *de* oplossing. PRO zet in op een **transitie** naar een natuurinclusieve en duurzame landbouw.
- **PAS-melders** zitten al jaren in onzekerheid. We willen ze zo snel mogelijk legaliseren, mits de stikstofuitstoot in Gelderland voldoende naar beneden gaat.
- We zorgen ervoor dat stikstofbeleid niet ten koste gaat van de **sociale verbindingen** in een gebied. Activiteiten van verenigingen en organisaties die zorgen voor leefbaarheid en saamhorigheid moeten zo veel mogelijk doorgang kunnen vinden.
- Grondgebonden en natuurinclusieve **familiebedrijven** die al generaties lang in een gebied boeren en die een maatschappelijke meerwaarde hebben, willen we graag behouden.
- PRO wil de mogelijkheden van **doelsturing** verder onderzoeken, zodat ondernemers de vrijheid krijgen om zelf maatregelen te nemen. We beginnen hiermee binnen de Aanpak Veluwe, maar dragen dit daarna ook verder uit in Gelderland, zodat een boer in de Achterhoek of Rivierenland hier ook mee aan de slag kan. Het moet wel geborgd zijn dat

1 de milieudoelen daadwerkelijk bereikt worden. Hiervoor gaan we pilots doen, maar we
2 zien het niet als generieke oplossing voor de korte termijn.

- 3 • **Niet-gebruikte vergunningsruimte** (latente ruimte) trekken we in en mag zeker niet
4 gebruikt worden voor salderen.
- 5 • Er komt een Gelderse **Stikstofbank**, zodat we beschikbare stikstofruimte kunnen inzetten
6 voor woningbouw en maatschappelijke functies.
- 7 • Werk in opdracht van provincie Gelderland moet schoon en emissieloos worden. We vragen
8 gemeenten om hetzelfde te doen. Zo geven we uitvoering aan het **Convenant Schoon en**
9 **Emissieloos Bouwen**. We verlagen hiermee onze uitstoot en helpen aannemers
10 verduurzamen.

4. Goed werk in een eerlijke en duurzame economie

Of je nou leraar bent in de Achterhoek, Nederlander met een migratieachtergrond in een fabriek in het rivierengebied, onderzoeker in Foodvalley, boer op de Veluwe of ambtenaar in onze provinciehoofdstad Arnhem; iedereen werkt hard om rond te komen en prettig te kunnen leven. Met een klinkend resultaat! Nog nooit werd er zoveel geld verdiend in Gelderland. We werken dan ook harder dan ooit in de recente geschiedenis. En een goede baan is zo veel meer dan een maandelijks salaris. Goed werk geeft zekerheid én perspectief. Goed werk geeft ruimte jezelf te ontwikkelen. Het biedt mogelijkheden om iets bij te dragen aan de samenleving. Goed werk is het fundament onder een vitale economie en een zinvol bestaan voor ons allemaal.

Terwijl er meer geld wordt verdiend dan ooit, zijn de prijzen harder gestegen dan de lonen de afgelopen jaren. Daardoor is de koopkracht van veel mensen achtergebleven. Ook zijn buslijnen, buurthuizen, bibliotheken en zwembaden verdwenen uit onze dorpen en wijken. Die bezuinigingen en achterblijvende lonen zijn onvermijdelijk, zeggen het kabinet en veel rechtse politici. Omdat we willen investeren in defensie moet de broekriem aangehaald worden. Er is geen alternatief. Tenminste, dat is wat deze politici ons wijsmaken.

Wijsmaken... want Nederland is rijker dan ooit. Het bedrijfsleven breekt winstrecords dankzij het harde werken van Nederlanders. De veelal buitenlandse aandeelhouders keren zichzelf tientallen miljarden meer uit. Dat is veel meer dan historisch normaal en internationaal de norm. Zelfs minister Heinen van Financiën bevestigde in de 2025 Miljoenennota dat de winstquote (het aandeel van al het geld dat in Nederland verdiend wordt) nog nooit hoger is geweest. En het aandeel dat naar lonen gaat, was nog nooit zo laag! Er is dus geld genoeg - het is alleen niet voor jou en niet voor onze toekomst.

PRO gaat er zorg voor dragen dat veel meer van al het extra geld dat verdiend wordt naar hogere lonen gaat voor al die hardwerkende Nederlanders. Voorzieningen en sociale zekerheid moeten behouden blijven. PRO Gelderland kan dat natuurlijk niet alleen. PRO knokt hier elke dag voor in de Tweede Kamer, in de Eerste Kamer, in de Provinciale Staten en het Europees Parlement. Daarom zijn deze provinciale verkiezingen ook zo belangrijk, want we kiezen ook de Eerste Kamer. We moeten zorgen dat het kabinet Jetten in die Eerste Kamer alleen met PRO tot een meerderheid kan komen, zodat we kunnen zorgen dat iedereen deelt in de welvaart van Nederland en de lonen omhooggaan.

We willen de sterke sectoren in onze regio nóg sterker maken zodat we ook in de toekomst goed geld kunnen verdienen. Daarom gebruiken we de overtollige reserves van de provincie (verkregen met de verkoop van Nuon) om te investeren in onze toekomst. Denk aan vernieuwende technologie, duurzame voeding in de Foodvalley en op de Betuwe, slimme energie in Arnhem, sterke industrie en gezondheid in Nijmegen, en milieuvriendelijke bedrijven in de Achterhoek. Ook investeren we in toerisme en natuurinclusieve economie op de Veluwe en innovatieve veiligheid in Apeldoorn.

Nederland en Europa lopen nu nog voorop in schone, circulaire technologieën die nodig zijn om klimaatverandering te stoppen en te zorgen voor schone lucht en schoon drinkwater. Daarom investeert PRO in deze sectoren. Ook de economie wordt bedreigd als we niet investeren. Niet voor niets zeggen de vakbonden al jaren: there are no jobs on a dead planet.

Dit gaan we doen!

Investeren in een sterke economie, innovatie en productiviteit

- Met de gelden die afkomstig zijn uit de verkoop van Nuon **investeren** we in de Gelderse economie. Deze gelden staan nu op de bank te renderen en worden niet geïnvesteerd in

de leefbaarheid en de inwoners. PRO Gelderland wil het fijnmazige ecosysteem versterken waarin hightech wetenschap, onderwijs, innovatieve startups en gevestigde MKB-bedrijven samen werken aan technologische oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd en de toekomst. Zo krijgen we ook de omslag naar een schone, duurzame samenleving voor elkaar en stoppen we klimaatverandering. We investeren vooral in de sectoren duurzame voeding, slimme energie, sterke industrie & technologie, gezondheid & life sciences en circulaire bedrijvigheid. Hierdoor kunnen bedrijven goed geld verdienen, gaan de lonen omhoog, kan Nederland economisch een eigen koers varen en pakken we klimaatverandering & lokale vervuiling aan.

- **OostNL** speelt een belangrijke rol bij deze investeringen. Via bestaande fondsen investeren we in start-ups, scale-ups en maatschappelijke businesscases. Ook het midden- en kleinbedrijf moet volop kunnen profiteren van deze investeringen. Wel stellen we duurzame en sociale voorwaarden aan dit geld.
- Geld uit **provinciale fondsen** gaat niet naar sectoren die natuur beschadigen of Gelderland verder op slot zetten. Daarom investeren we niet in industriële landbouw die het stikstofprobleem vergroot en ook niet in kernenergie, omdat dit te duur, te langzaam en niet nodig is voor de uitdagingen van Gelderland.
- Bedrijven, maatschappelijke organisaties, vakbonden en milieuorganisaties worden betrokken bij economische keuzes, ook door bijvoorbeeld OostNL. Grote maatschappelijke opgaven vragen om **gezamenlijke oplossingen**.
- Naast de scherpe keuzes die we hierboven maken over de groei van bepaalde economische sectoren, is een stukje van het antwoord op personeelstekorten **slimmer werken**. Door innovatie, technologie en productiviteitsgroei kunnen we meer doen met minder mensen en kunnen die mensen meer gaan verdienen.
- Daarom investeren we extra in **innovatie, onderwijs en technologische ontwikkeling**, zodat Gelderland voorop blijft lopen.
- We maken geld vrij uit de Gelderland-miljarden voor een **werkgarantiefonds**. Er zullen ook bedrijven verdwijnen uit Gelderland. Ze kunnen simpelweg alleen concurreren door geen leefbaar loon te betalen of ze passen op termijn niet in een economie die schoon is en de leefomgeving van omwonenden niet vervuult (zoals bv de fossiele glastuinbouw voor bloemen, nog meer distributiecentra, slachterijen). Het is normaal dat bedrijven komen en gaan, maar wel heel vervelend als je net bij zo'n bedrijf werkt. Met dit geld kunnen mensen met behoud van inkomen van baan naar baan gaan en dit doen we samen met de arbeidsmarktregio's, vakbonden en werkgevers. Werkgevers die profiteren van de transitie mogen daaraan bijdragen. We hebben alle handen en hoofden nodig in onze provincie!
- We zetten vol in op de **circulaire economie**. Afval bestaat niet. Door grondstoffen opnieuw te gebruiken worden we minder afhankelijk van buitenlandse grondstoffen en fossiele energie en verminderen we de impact op het klimaat.
- We ondersteunen het initiatief voor een **Gelderse Grondstoffenbank**. Op termijn moet Gelderland uitgroeien tot een volledig circulaire en afvalloze provincie.
- Iedere gemeente sluit uiterlijk in 2028 aan bij tenminste één **circulair ambachtscentrum**. Hier krijgen materialen een tweede leven en ontstaan ook banen voor mensen vanuit sociale ontwikkelbedrijven.
- De provincie investeert waar mogelijk mee in bedrijven en projecten. De Nuon-gelden zijn **gemeenschapsgeld**. Wanneer publieke investeringen leiden tot winst, is het logisch dat de samenleving daarvan meeprofiteert.
- Schaarse ruimte, netcapaciteit, water en stikstofruimte zetten we vooral in voor sectoren die **veel bijdragen** aan de economie, innovatie en brede welvaart.

1 Eerlijke verdeling van economische groei

- 2 • Wij verwachten van bedrijven die zeer succesvol worden dankzij onder meer publieke
- 3 investeringen, goed onderwijs, goede infrastructuur en innovatiebeleid, dat zij een
- 4 grotere **bijdrage leveren aan de samenleving**.
- 5 • Via Provinciale Staten, Eerste Kamer, Tweede Kamer en Europees Parlement zetten wij
- 6 ons ervoor in dat de **balans tussen lonen en winsten** wordt hersteld.
- 7 • **Economische groei** moet weer leiden tot hogere lonen, betere voorzieningen en meer
- 8 welzijn voor inwoners. En uiteraard mogen aandeelhouders een redelijk rendement
- 9 maken.

10 Specifieke sectoren

- 11 • Als het mogelijk is willen we de **papierindustrie** in Gelderland behouden. Papier blijft
- 12 belangrijk, is recyclebaar en past binnen een circulaire economie. De provincie
- 13 ondersteunt en stuurt waar dat nodig en haalbaar is ook in de overgangperiode van
- 14 fossiel naar duurzaam. Dat betekent dat de papierindustrie vergaand verduurzaamt,
- 15 voor minder geuroverlast zorgt en het waterverbruik aanpast op wat beschikbaar is.
- 16 • We willen een **heroverweging** van de concentratie van logistieke bedrijven in het
- 17 Rivierengebied. Zo ontstaat ruimte voor sectoren die meer bijdragen aan de Gelderse
- 18 economie en beperken we de verdozing van het landschap.
- 19 • In de **grensregio** investeren we in samenwerking met Duitsland, met speciale aandacht
- 20 voor energietransitie en werkgelegenheid.
- 21 • Bij **toerisme** staat het behoud van natuur voor huidige en toekomstige generaties voorop.
- 22 De draagkracht van natuur en landschap is leidend.

23 Eerlijke arbeidsvoorwaarden

- 24 • Bij projecten waar de provincie financieel aan bijdraagt stellen we **eisen aan werkgevers**.
- 25 Een eerlijk salaris van minimaal € 18 per uur, goede arbeidsvoorwaarden en een vast
- 26 contract moeten de norm zijn.
- 27 • Bij subsidies, vergunningen, aanbestedingen en investeringen verbinden we **sociale**
- 28 **voorwaarden** aan publieke steun. Lokale werkgelegenheid, goed werkgeverschap,
- 29 maatschappelijk verantwoord ondernemen en ontwikkelkansen voor werknemers
- 30 worden daarbij meegewogen.
- 31

5. Eerlijke en groene energie, van en voor Gelderland

PRO wil snel overstappen op duurzame en betaalbare energie uit eigen land. Wij kiezen voor energie uit zon, wind, water en de bodem. Dit betekent dat we meer elektriciteit gaan gebruiken en stoppen met olie en gas. Dat is hard nodig, want de wereld merkt de gevolgen van klimaatverandering. Ook in Nederland hebben we steeds vaker last van extreme regen, hitte en droogte. Toch zijn we nog te veel afhankelijk van fossiele brandstoffen. De huidige coalitie houdt plannen voor schone energie tegen. Hierdoor houden deze rechtse politici Nederland ook afhankelijk van Trump en van energie die via de Straat van Hormuz onze kant op moet komen. Hierdoor stijgen de energieprijzen en kunnen we niet als Nederland onze eigen koers bepalen, want we zijn kwetsbaar voor economische druk uit het buitenland. Terwijl veel gezinnen hun energierekening nu al niet kunnen betalen, maakt de politiek dure plannen voor kernenergie die pas over lange tijd klaar zijn.

Dat moet en kan anders! We gaan plannen voor duurzame energie van eigen bodem snel uitvoeren. We investeren in elektrisch vervoer, warmtenetten, warmtepompen en groene waterstof voor fabrieken. Kernenergie, het verbranden van biomassa en mestvergisting horen hier niet bij. We willen vooral energie besparen. De energie die we nog wel nodig hebben, moet schoon zijn en uit Nederland komen. Ook willen we ondersteunen bij het oprichten van meer energiecoöperaties. Zo beslissen en profiteren de inwoners van onze provincie zelf mee.

Om echt stappen te zetten, moeten we het overvolle stroomnet aanpakken. Nu kunnen we schone energie soms niet kwijt, terwijl de bouw van huizen stilstaat en bedrijven niet van het gas af kunnen. PRO wil dat de provincie samen met de netbeheerders het stroomnet snel sterker maakt. We gaan het aanbod en de vraag naar stroom beter op elkaar afstemmen en energie tijdelijk opslaan. Ook gaan we de beschikbare stroom eerlijker verdelen. Projecten in de woningbouw, scholen, zorg en duurzaamheid krijgen voorrang op het stroomnet. Tot slot gaan we met een grote actie slecht geïsoleerde huizen snel verbeteren.

Dit gaan we doen!

- We zorgen ervoor dat in de energietransitie en warmtetransitie iedereen mee kan blijven doen. We ondersteunen hierbij de aanpak van energiearmoede in gemeentes en dragen eraan bij dat verduurzaming voor iedereen **haalbaar en betaalbaar** is. Subsidies moeten terechtkomen bij mensen die zelf geen maatregelen kunnen betalen.
- De duurzaamste energie is de energie die we niet nodig hebben! We blijven gemeentes ondersteunen bij **energiebesparing** en het verduurzamen van woningen. Er wordt ingezet op een **isolatie-offensief**, zodat er minder energie hoeven te gebruiken.
- We realiseren de doelen voor **CO₂-reductie** en duurzame energieopwekking die de provincie al heeft. De afgelopen jaren is daar veel te weinig aan gedaan, dus we moeten alle zeilen bijzetten. Gelderland wordt energieneutraal met gebruik van hernieuwbare duurzame energiebronnen, zodat we niet meer afhankelijk zijn van dure buitenlandse energie. De provincie ondersteunt actief de gemeentes met het inrichten van een toekomstbestendig energiesysteem (opwek, opslag, warmtetransitie). Innovaties en kansen op het gebied van energie delen en het ontwikkelen van energiegemeenschappen worden extra ondersteund.
- De toekomstige **duurzame energiemix** bestaat uit een goede balans tussen wind op zee, zon op land, wind op land en andere duurzame energiebronnen en -dragers, zoals geothermie, groen gas en waterstof, aangevuld met een resterende import van groene stroom. De provincie moet erop sturen dat er snel meer (duurzame) energie van eigen bodem komt als er te veel vertraging is bij gemeentes, uiteraard met inachtneming van participatie en inspraak van omwonenden en dubbel ruimtegebruik. Schaarse groene

waterstof zetten we alleen in waar directe elektrificatie of andere duurzamere oplossingen niet mogelijk zijn.

- PRO is **tegen kernenergie**. Een kerncentrale vergroot de afhankelijkheid van buitenlandse technologie en grondstoffen, is minder schoon, duurder dan de alternatieven en duurt veel langer om te bouwen. Bovendien is er in droge zomers te weinig koelwater beschikbaar.
- PRO wil ook **geen mestvergisting** of het verbranden van biomassa. Mestvergisting levert nauwelijks energie op en zorgt ervoor dat we afhankelijk blijven van intensieve veehouderij. Het verbranden van biomassa is zonde van de grondstoffen en van de ruimte die het kost om die biomassa te laten groeien.
- We ondersteunen gemeentes actief bij projecten op het gebied van grootschalige opwekking en opslag van **duurzame energie**. Zeker als deze grootschalige initiatieven aantoonbaar bijdragen aan een duurzaam energiesysteem en het verminderen van netcongestie.
- We investeren in duurzame energieprojecten en een **Gelderse Energiecoöperatie**. Gelderse inwoners en ondernemers kunnen hun groene energie hier goedkoop inkopen.
- We ondersteunen het opzetten en ontwikkelen van **energiegemeenschappen**. Via energiegemeenschappen kunnen burgers, lokale overheden en ondernemingen gezamenlijk duurzame energie opwekken, delen en gebruiken. Een energiegemeenschap richt zich met name op milieu-, sociale en economische voordelen, zonder winst als primair doel.
- De momenten waarop we energie gebruiken zijn niet de momenten waarop veel energie wordt opgewekt. Door het samenbrengen van aanbod van duurzame opwekking en energievraag wordt het energiesysteem beter op elkaar afgestemd. We ondersteunen innovaties op dit gebied voor woningbouw en bedrijventerreinen, bijvoorbeeld in Smart Energy Hubs en door te investeren in **energieopslag**.
- Energieprojecten worden **natuurinclusief** uitgevoerd, zodat ze een plus zetten op de natuur.
- We reserveren ruimte voor **energie-infrastructuur**: versterking van het (hoogspannings)net en (regionale) warmtenetten. Dit is nodig om woningen te kunnen bouwen en voor duurzame bedrijvigheid. Het Gelders warmtebedrijf helpt gemeenten bij het snel uitrollen van warmtenetten.
- We **verbieden reclames voor fossiele producten** in provinciale gebouwen, langs provinciale wegen, op bushaltes, en bij door de provincie gesubsidieerde evenementen en campagnes. De gemeente Wageningen heeft laten zien dat dit prima kan, dus dat gaan we veel breder doen.
- We ondersteunen de gemeentes om ondanks netcongestie toch woningbouwprojecten te kunnen realiseren en bedrijventerreinen te kunnen ontwikkelen. We ontwikkelen een aanpak om samen met bedrijven en projectontwikkelaars 'toekomstbestendig bouwen' de norm te laten zijn. **Netbewust bouwen** in samenhang met circulariteit, klimaatadaptatie en biodiversiteit kan zo door opschaling ook betaalbaarder en sneller gerealiseerd worden.

6. Verbonden, bereikbaar en betaalbaar: bereikbaarheid en openbaar vervoer

Stel je een Gelderland voor waarin iedereen veilig naar school kan fietsen of zonder auto naar het werk kan reizen. Een provincie waar vanuit elk dorp een bus naar de stad rijdt, en waar je met de trein snel en comfortabel naar de rest van Nederland en Europa reist. PRO wil een provincie waarin steden en dorpen goed met elkaar verbonden zijn. Iedereen moet de vrijheid hebben om te reizen. Het maakt daarbij niet uit hoeveel geld je verdient, hoe oud je bent, of je een beperking hebt of waar je woont. Goed openbaar vervoer en veilige wegen zijn voor ons een basisrecht. Iedereen moet immers naar school, werk, de dokter, winkels en familie kunnen gaan. Wie geen auto heeft, moet niet thuis hoeven zitten. En wie wel een auto heeft, moet kunnen kiezen voor een goed alternatief. Goede verbindingen zorgen ervoor dat mensen mee kunnen doen in de samenleving. Als meer mensen kiezen voor lopen, de fiets of het openbaar vervoer, komt er bovendien meer ruimte voor groen en huizen.

In Gelderland wordt meer geld dan ooit verdiend, maar de rechtse politiek van de afgelopen jaren laat miljarden van dat geld weglekken naar veelal buitenlandse bedrijfseigenaren en aandeelhouders. De rechtse coalitie in Gelderland gaat vervolgens bezuinigen op buurthuizen, zwembaden en buslijnen. PRO kiest voor een andere richting. Wij investeren in ons eigen vervoersbedrijf, we investeren in betrouwbaar en voor iedereen toegankelijk openbaar vervoer, waar je ook woont. Buslijnen mogen niet zomaar worden opgeheven. Bij de bouw van nieuwe wijken wordt het vervoer te vaak achteraf geregeld. Als we eerst huizen bouwen en pas later nadenken over fietspaden of bussen, dwingen we mensen om een auto te gebruiken. Tegelijkertijd laat Gelderland kansen liggen op het spoor. Onze provincie ligt op een belangrijke plek tussen de Randstad en Duitsland, maar de treinen rijden nu nog te traag of te weinig.

Wij gebruiken een duidelijke volgorde: eerst kijken we naar lopen en fietsen, daarna naar het openbaar vervoer en deelauto's of deelfietsen, en pas als laatste naar de auto. De auto verdwijnt hiermee niet. Voor veel inwoners, zeker in kleine dorpen, blijft de auto nodig. Maar de auto hoeft niet automatisch de meeste ruimte en het meeste geld te krijgen. We investeren in veilige fiets- en wandelpaden en betrouwbaar en betaalbaar openbaar vervoer. Ook willen we betere busverbindingen tussen steden en dorpen en snellere treinen naar Duitsland. Zo zorgen we voor een Gelderland waarin je prima zonder auto kunt leven, maar met de auto ook goed kunt reizen als dat echt nodig is.

Dit gaan we doen!

- We maken **bereikbaarheid** een harde voorwaarde bij grote woningbouwlocaties. Nieuwe wijken krijgen vanaf het begin goede bus-, fiets- en wandelverbindingen en een aansluiting op voorzieningen.
- We zorgen ervoor dat **iedere Gelderse kern en wijk bereikbaar** blijft met openbaar vervoer. Als een bestaande verbinding verdwijnt, moet vooraf een volwaardig alternatief beschikbaar zijn.
- Belangrijke **regionale verbindingen** rijden minimaal ieder half uur. Op drukke routes verhogen we de frequentie verder.
- We **investeren** in veilige, brede en goed onderhouden fietspaden, veilige oversteekplaatsen, goede verlichting en doorfietsroutes tussen steden, dorpen en stations.
- We verbeteren **wandelroutes** naar scholen, winkels, zorg, voorzieningen en OV-haltes, zodat lopen ook buiten de grote steden een vanzelfsprekende manier van reizen is.

- 1 • We maken **bushaltes** toegankelijk, veilig en aantrekkelijk, met waar mogelijk een bankje,
- 2 verlichting, prullenbak, fietsenstalling en duidelijke reisinformatie.
- 3 • Bij belangrijke **overstappunten** zorgen we voor goede aansluitingen tussen fiets, bus,
- 4 trein en deelmobiliteit, zodat ook de eerste en laatste kilometers goed geregeld zijn.
- 5 • We maken het openbaar vervoer **betalbaarder**. We onderzoeken een maximumtarief,
- 6 bijvoorbeeld maximaal €10 per dag en €100 per maand, zodat inwoners vooraf weten
- 7 wat reizen maximaal kost.
- 8 • We zetten ons in voor **gratis openbaar vervoer** voor jongeren tot 18 jaar en ouderen en
- 9 voor gratis of sterk gereduceerd OV voor mensen met een laag inkomen.
- 10 • We gebruiken de bestaande **OV-concessies** maximaal om bereikbaarheid,
- 11 betaalbaarheid, toegankelijkheid en duurzaamheid af te dwingen.
- 12 • We starten met de voorbereiding van een **eigen provinciaal openbaarvervoerbedrijf**.
- 13 Daarmee krijgen we meer grip op de kwaliteit, betaalbaarheid, bereikbaarheid en
- 14 arbeidsvoorwaarden van het OV. Dit hoeft niet te betekenen dat het OV de provincie
- 15 structureel veel meer gaat kosten: de provincie betaalt nu al voor de exploitatie van het
- 16 regionale OV. Bij een eigen vervoersbedrijf verschuift een belangrijk deel van die
- 17 bestaande uitgaven van een commerciële vervoerder naar een publieke organisatie. Wel
- 18 moet vooraf zorgvuldig worden onderzocht welke opstartkosten, risico's en
- 19 schaalvoordelen hiermee gemoeid zijn.
- 20 • We streven naar een **OV-halte** op maximaal ongeveer 800 meter van woningen, tenzij in
- 21 landelijke gebieden een passend alternatief beschikbaar is. Dit alles zodat de provincie
- 22 op termijn meer publieke zeggenschap krijgt over routes, frequenties en dienstverlening.
- 23 Daarbij onderzoeken we samenwerking met aangrenzende provincies.
- 24 • We houden **kleine kernen** bereikbaar. Buurtbussen en flex-OV kunnen reguliere lijnen
- 25 aanvullen, maar mogen geen excuus zijn om structurele busverbindingen af te bouwen.
- 26 • We behouden de **Gelderse veerponten** als onderdeel van het regionale netwerk en
- 27 verduurzamen ze.
- 28 • We zetten ons in voor een **sterk Gelders spoor**, onder meer door:
- 29 o een snelle ICE-verbinding tussen Amsterdam, Arnhem en het Ruhrgebied;
- 30 o een RegioExpres in de Achterhoek;
- 31 o Verbetering van de spoorverbindingen op de trajecten Tiel–Geldermalsen–
- 32 Arnhem en Arnhem–Winterswijk en Ede-Wageningen-Amersfoort, onder meer
- 33 door spoorverdubbeling, elektrificatie en verhoging van de frequentie;
- 34 o Elektrificatie van bestaande diesellijnen;
- 35 • We zetten ons in voor **veiligere en leefbaardere spoorverbindingen**. Waar goederen- en
- 36 gevaarlijke stoffenvervoer over trajecten zoals de IJssellijn voor risico's en overlast zorgt,
- 37 zoeken we naar alternatieve routes en maatregelen.
- 38 • We maken **lopen en fietsen** aantrekkelijker dan de auto voor korte afstanden door veilige
- 39 infrastructuur, goede stallingen en logische verbindingen.
- 40 • We stimuleren **werkgevers en onderwijsinstellingen** om fiets en OV aantrekkelijker te
- 41 maken, bijvoorbeeld via mobiliteitsplannen, goede fietsvoorzieningen en passende
- 42 vergoedingen.
- 43 • We benutten **bestaande infrastructuur** beter voordat we nieuwe wegen aanleggen. Niet
- 44 ieder bereikbaarheidsprobleem vraagt om extra asfalt.
- 45 • We maken 60 km/u de standaard op provinciale N-wegen die door of langs bebouwd
- 46 gebied lopen, aansluitend op de 30 km/u binnen de bebouwde kom. Buiten bebouwd
- 47 gebied beoordelen we per traject welke **snelheid veilig en passend** is.
- 48 • We verlagen de snelheid op provinciale wegen waar een hogere snelheid weinig toevoegt
- 49 aan de bereikbaarheid, maar wel zorgt voor meer **geluid, uitstoot of verkeersrisico's**. Een
- 50 voorbeeld hiervan is de N348 bij Brummen.

- 1 • We zorgen bij provinciale wegen voor veilige **faunapassages**, ecologische verbindingen
2 en natuurvriendelijke bermen. Wanneer bomen vanwege veiligheid of ouderdom moeten
3 worden verwijderd, planten we deze terug op een veilige afstand van de weg.
- 4 • We geven bij **onderhoud** prioriteit aan fietspaden, wandelroutes en OV-haltes, zonder de
5 veiligheid en kwaliteit van provinciale wegen uit het oog te verliezen.
- 6 • We zorgen voor voldoende en goede **rustplaatsen** voor vrachtwagenchauffeurs, zodat
7 vrachtwagens niet noodgedwongen langs de weg of op ongeschikte plekken hoeven te
8 parkeren.
- 9 • We blijven ons **verzetten** tegen de opening van Lelystad Airport voor commerciële
10 vakantievluchten, en tegen de vervuilende en overlast gevende laagvliegroutes boven
11 Gelderland.
- 12 • We maken **bereikbaarheid** niet alleen een provinciale verantwoordelijkheid, maar
13 werken hiervoor actief samen met gemeentes, het Rijk, ProRail, vervoerders,
14 onderwijsinstellingen en werkgevers. Waar Gelderland niet zelf over gaat, gebruiken we
15 lobby en provinciale cofinanciering om resultaten af te dwingen.
16
17
18

7. Een levendige provincie: cultuur, sport en erfgoed

Sport, cultuur en geschiedenis zijn overal in Gelderland. Er actief mee bezig zijn laat ons zien wie we zijn en hoe we met elkaar (willen) samenleven. Ook is het goed voor onze gezondheid en brengen het ons dicht bij elkaar. Tegenwoordig doen mensen steeds meer dingen alleen. Ook zijn er vaker meningsverschillen in de samenleving. Juist nu zijn plekken waar mensen elkaar kunnen ontmoeten heel belangrijk.

PRO vindt sport, cultuur en aandacht voor geschiedenis geen luxe. Het is voor iedereen nodig. Deze activiteiten zorgen ervoor dat het fijn wonen is in dorpen en steden. Voor prettig samenleven is het heel belangrijk om elkaar te ontmoeten bij activiteiten. Ook kunnen mensen zich hierdoor ontwikkelen en ontspannen.

Sporten en bewegen gaan over meer dan alleen lichamelijk gezond zijn. Sport brengt mensen samen en zorgt voor zelfvertrouwen. Kinderen leren samenwerken en omgaan met winnen en verliezen. Sportclubs zijn belangrijke plekken waar allerlei verschillende mensen elkaar ontmoeten. PRO vindt dat sport voor iedereen moet zijn. Iedereen moet kunnen meedoen. Het maakt niet uit hoe oud je bent, hoeveel je verdient, waar je vandaan komt of dat je een beperking hebt. Geld mag nooit een reden zijn waarom iemand niet kan sporten. Mensen die te weinig geld hebben, moeten hulp krijgen. Ook inwoners die extra begeleiding of aangepaste spullen nodig hebben, moeten steun krijgen. Iedereen moet welkom zijn. Daarom willen wij sportclubs helpen om hun gebouwen en activiteiten open en bereikbaar te maken voor iedereen. Zo kan echt iedereen meedoen. Wij vinden ook dat er in elke regio genoeg ruimte moet zijn voor sport en cultuur. Iedereen in Gelderland moet dicht bij huis kunnen sporten, bewegen en anderen ontmoeten.

Voor cultuur geldt hetzelfde: iedereen moet kunnen meedoen. Daarom willen wij culturele activiteiten goed verspreiden over de hele provincie. We steken geld in lessen op cultureel vlak en op het ontdekken van talent. Zo kunnen kinderen en jongeren al vroeg kennismaken met kunst en cultuur. Bibliotheken zijn hierbij heel belangrijk. Het zijn fijne en makkelijke plekken om elkaar te ontmoeten en nieuwe dingen te leren. Ook mensen die in hun vrije tijd aan kunst doen, verdienen onze steun. Duizenden inwoners van Gelderland zingen, dansen, schilderen of maken muziek in hun vrije tijd. Zij zorgen voor een gezellige en sterke buurt.

Gelderland heeft veel mooie geschiedenis. Kastelen, oude binnensteden, boerderijen en molens vertellen het verhaal van onze provincie. Maar geschiedenis is meer dan alleen oude gebouwen. Ook de natuur, oude parken en historische landschappen horen erbij. Deze groene plekken bepalen de sfeer in onze dorpen en regio's. Ze verbinden het verleden met de toekomst. Het beschermen van deze landschappen is goed voor het welzijn van de inwoners en zorgt voor een fijne leefomgeving. Daarnaast horen ook tradities, verhalen, dialecten en oude ambachten bij de cultuur die Gelderland zo bijzonder maakt.

Als samenleving moeten we onze geschiedenis kennen om vooruit te kunnen kijken. Daarom vinden wij herdenken heel belangrijk. De herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding blijven heel belangrijk voor de jeugd: herdenkingen helpen ons te begrijpen hoe waardevol vrijheid en democratie zijn. Tegelijkertijd moeten we eerlijk kijken naar andere delen van onze geschiedenis. Denk hierbij aan ons koloniale verleden en de geschiedenis van de slavernij. Ook deze verhalen hebben onze samenleving gevormd. Ze verdienen een plek in het onderwijs en in de cultuur. PRO steunt daarom projecten die mensen hierover laten nadenken. Hier hoort ook het vieren en herdenken van Ketikoti bij. Op deze dag staan we stil bij de afschaffing van de slavernij en de gevolgen die nu nog merkbaar zijn. Het erkennen van deze geschiedenis zorgt voor meer begrip en gelijkwaardigheid in onze samenleving. Herdenken is

voor ons niet het verdelen van verhalen, maar juist het samenbrengen ervan. Door verschillende verhalen te laten zien, begrijpen we beter wie we zijn en hoe we zijn gegroeid.

Dit gaan we doen!

- We **stimuleren** sport en bewegen als basis voor gezondheid, ontmoeting en persoonlijke ontwikkeling.
- We **investeren** in breedtesport zodat iedereen kan deelnemen.
- We **ondersteunen** inwoners voor wie financiële, fysieke of mentale belemmeringen deelname aan sport moeilijk maken.
- We helpen **sportverenigingen** en teams om inclusiever en toegankelijker te worden.
- We zorgen voor voldoende sportvoorzieningen, culturele voorzieningen en erfgoedlocaties in **alle regio's** van Gelderland.
- We versterken de **provinciale culturele infrastructuur** als aanvulling op de landelijke culturele basisinfrastructuur.
- We zorgen voor een **goede en eerlijke spreiding** van culturele voorzieningen over Gelderland.
- We investeren in **cultuureducatie** en talentontwikkeling voor kinderen en jongeren.
- We **ondersteunen** professionele makers én amateurkunstenaars.
- We versterken **bibliotheken** als plekken voor ontmoeting, ontwikkeling en cultuur.
- We investeren in het behoud, de verduurzaming en herbestemming van **Gelders erfgoed**.
- We beschermen en versterken ook **groen erfgoed** zoals landgoederen, historische landschappen en buitenplaatsen.
- We ondersteunen **erfgoedorganisaties** en vrijwilligers bij het toegankelijk maken van de Gelderse geschiedenis.
- We zorgen dat **verschillende verhalen** uit onze geschiedenis zichtbaar blijven, ook wanneer deze pijnlijk of onderbelicht zijn.
- We ondersteunen **herdenkingen** van de Tweede Wereldoorlog en initiatieven die de betekenis van vrijheid en democratie levend houden.
- We besteden aandacht aan het **koloniale verleden** en de geschiedenis van slavernij als onderdeel van ons gezamenlijke erfgoed.
- We ondersteunen de viering en herdenking van **Keti Koti** als moment van bewustwording, erkenning en verbinding.
- We ondersteunen de kandidatuur van **Nijmegen** voor Europese Culturele Hoofdstad en benutten deze om cultuur in heel Gelderland te versterken.
- We zetten ons in voor een **eerlijkere verdeling** van rijksmiddelen voor cultuur over Nederland.

8. Een sterke Gelderse samenleving: samen leven, gelijke kansen en inclusie

Een sterk Gelderland is een provincie waar iedereen kan meedoen. Het mag niet uitmaken waar je vandaan komt, hoeveel je verdient of welke opleiding je hebt. Ook je leeftijd, een beperking, je gender, op wie je valt of waar je woont mogen geen verschil maken. Iedereen moet de kans krijgen om talenten te ontwikkelen. We willen een provincie waar mensen zich vrij, veilig en welkom voelen. In Gelderland respecteren we de verschillen tussen mensen. Iedereen moet een baan kunnen vinden en gebruik kunnen maken van alle voorzieningen. Want een samenleving is sterker als niemand buitengesloten wordt.

De afgelopen jaren is de samenleving harder geworden en staan mensen vaker tegenover elkaar. Rechtse partijen praten veel over migratie en de verschillen tussen mensen, maar ondertussen blijven de echte problemen bestaan. Het leven wordt duurder, voorzieningen verdwijnen en de kansen zijn nog steeds ongelijk verdeeld. Niet iedereen merkt iets van de economische groei of goed onderwijs. Hierdoor worden de verschillen tussen mensen, wijken en regio's steeds groter.

PRO kiest voor een andere aanpak. Wij willen gelijke kansen vanaf het begin goed regelen, en niet pas achteraf de problemen oplossen. Daarom investeren we in goed onderwijs, bereikbare voorzieningen, werk en een fijne leefomgeving. Ook vinden we veiligheid en meebeslissen erg belangrijk. De afgelopen jaren hebben we al mooie resultaten behaald voor een samenleving waarin iedereen welkom is en mag meepraten. Daar bouwen we nu op voort. Zo werken we aan een Gelderland waar iedereen meedoet, zich veilig voelt en een goed leven kan opbouwen.

Dit gaan we doen!

Gelijke kansen en een eerlijker Gelderland

- We richten provinciaal beleid zo in dat afkomst, inkomen of postcode minder bepalend worden voor de **kansen** die mensen krijgen.
- Bereikbaar en betaalbaar **openbaar vervoer** blijft een belangrijke voorwaarde voor gelijke kansen, zodat je woonplaats niet bepaalt welke opleiding, baan, zorg of voorzieningen je kunt bereiken.
- We zetten in op een **rechtvaardige energietransitie**, waarbij mensen met een kleinere portemonnee meeprofiten van verduurzaming en niet de hoogste rekening betalen.
- We stimuleren **betaalbare woningen** op locaties met goede voorzieningen, openbaar vervoer, werkgelegenheid en groen.
- We zetten publieke investeringen en grondbeleid in voor **maatschappelijke doelen** in plaats van uitsluitend voor marktwaarde.
- We **investeren** in de groene economie, circulaire economie en energietransitie, zodat goede en duurzame banen ontstaan waar ook werknemers, mkb-bedrijven en regionale ondernemers van profiteren.
- Bij provinciale subsidies en aanbestedingen stellen we voorwaarden aan **goed werkgeverschap**, inclusie, stagekansen en eerlijke arbeidsvoorwaarden.
- We investeren in **regionale samenwerking** tussen onderwijs, werkgevers en overheden, met aandacht voor een leven lang ontwikkelen, omscholing en aansluiting op de banen van de toekomst.
- We ondersteunen initiatieven die bijdragen aan **gelijke kansen**, leefbaarheid en toekomstperspectief in gebieden waar problemen rond wonen, onderwijs, gezondheid, veiligheid en werk zich opstapelen.

Inclusie en toegankelijkheid

- PRO kiest voor **zichtbare verantwoordelijkheid** en een overheid die naast mensen staat wanneer zij discriminatie ervaren.

- 1 • **Inclusie** wordt een vast onderdeel van provinciaal beleid. We bouwen voort op het
- 2 Gelderse beleid voor inclusiviteit en diversiteit dat tijdens deze Statenperiode is
- 3 vastgesteld.
- 4 • Bij **nieuw beleid** wordt vanaf het begin aandacht besteed aan de vraag welke groepen
- 5 inwoners worden bereikt, wie mogelijk achterblijft en hoe verschillende inwoners kunnen
- 6 meepraten.
- 7 • **Toegankelijkheid** is een recht. Iedereen moet zich vrij, veilig en zelfstandig kunnen
- 8 verplaatsen en gebruik kunnen maken van publieke voorzieningen. Het VN-verdrag
- 9 Handicap vormt daarbij een belangrijk uitgangspunt.
- 10 • We hanteren het principe '**Niets over ons zonder ons**'. Mensen met een beperking en
- 11 andere ervaringsdeskundigen worden vanaf het begin betrokken bij beleid dat hen raakt.
- 12 • We blijven gemeentes **ondersteunen** bij het inclusiever maken van hun beleid en
- 13 dienstverlening.
- 14 • We hebben **bijzondere aandacht** voor groepen die minder vaak worden gehoord,
- 15 waaronder mensen met een beperking, laaggeletterden, mensen die minder digitaal
- 16 vaardig zijn, inwoners van plattelandsregio's en sprekers van streektaalen en dialecten.
- 17 • We versterken inclusief werkgeverschap binnen de **provinciale organisatie** en geven als
- 18 provincie zelf het goede voorbeeld.

19 Een eerlijke arbeidsmarkt

- 20 • We bestrijden **arbeidsmarktdiscriminatie** samen met werkgevers, onderwijsinstellingen,
- 21 arbeidsmarktregio's en maatschappelijke organisaties.
- 22 • We **ondersteunen** groepen die structureel moeilijk toegang krijgen tot werk, waaronder
- 23 mensen met een arbeidsbeperking, statushouders, jongeren zonder startkwalificatie en
- 24 oudere werkzoekenden.
- 25 • We zetten ons in voor gelijke kansen op de **arbeidsmarkt**, ongeacht afkomst, geslacht,
- 26 leeftijd, beperking of achtergrond.

27 Gelijke kansen en veiligheid voor vrouwen

- 28 • **Vrouwen** moeten dezelfde kansen hebben om economisch zelfstandig te zijn en zich vrij
- 29 en veilig te kunnen bewegen.
- 30 • We ondersteunen het wegnemen van belemmeringen voor **vrouwelijke ondernemers** en
- 31 stimuleren een betere toegang tot financiering, netwerken en ondersteuning.
- 32 • We blijven **aandacht** vragen voor de ongelijkheid die vrouwen ervaren op het gebied van
- 33 ondernemerschap, inkomen en economische zelfstandigheid.
- 34 • Bij provinciale investeringen in mobiliteit en leefomgeving houden we nadrukkelijk
- 35 rekening met de **veiligheid en toegankelijkheid** voor vrouwen.
- 36 • We werken samen met gemeentes, onderwijsinstellingen, ondernemers en
- 37 maatschappelijke organisaties aan **gelijke kansen** en veiligheid voor vrouwen.
- 38 • We nemen verantwoordelijkheid voor een sterke regionale aanpak waarin slachtoffers
- 39 centraal staan. Niemand mag tussen organisaties of gemeentes in vallen. Iedereen moet
- 40 weten waar die terecht kan en kan rekenen op **hulp en bescherming** zonder slachtoffer
- 41 te worden van het systeem.

42 LHBTIQ+ veiligheid en acceptatie

- 43 • Discriminatie van **LHBTIQ+** personen wordt actief bestreden.
- 44 • We blijven de ontwikkelingen rond veiligheid, acceptatie en welzijn van LHBTIQ+
- 45 personen **monitoren** en onderhouden hierover korte lijnen met gemeenten, politie en
- 46 maatschappelijke organisaties.
- 47 • We hebben bijzondere aandacht voor de veiligheid van **trans- en non-binaire personen**,
- 48 omdat hun veiligheidsbeleving de afgelopen jaren onder druk is komen te staan.
- 49 • We **ondersteunen initiatieven** die bijdragen aan acceptatie, zichtbaarheid en gelijke
- 50 kansen voor LHBTIQ+ inwoners.

51 Discriminatie bestrijden

- 52 • Discriminatie en uitsluiting worden **niet getolereerd**. Racisme, antisemitisme,
- 53 moslimdiscriminatie, validisme en discriminatie van LHBTIQ+ personen horen niet thuis

in Gelderland. Waar discriminatie wordt vastgesteld, moet daar een passende consequentie tegenover staan. Als PRO willen we daarom duidelijke voorwaarden verbinden aan provinciale subsidies, aanbestedingen en samenwerking.

- We **ondersteunen structureel** initiatieven gericht op bewustwording, preventie, educatie en gelijke behandeling.
- De provincie zorgt voor een **veilige organisatiecultuur** waarin discriminatie, intimidatie en uitsluiting actief worden aangepakt.
- Melders, slachtoffers en omstanders moeten veilig **melding** kunnen maken. Daarom versterken we meldprocedures, vertrouwenspersonen en onafhankelijke klachtenafhandeling. Meldpunten voor discriminatie moeten laagdrempelig, lokaal en goed vindbaar blijven.
- Discriminatie wordt niet opgelost door alleen regels op te stellen. Daarom zetten we in op betere samenwerking en **minder versnippering** van verantwoordelijkheden tussen instanties. Niemand mag tussen wal en schip vallen wanneer diegene discriminatie ervaart.

Democratie, zeggenschap en burgerrechten

- Democratie is meer dan eens per vier jaar stemmen. Inwoners moeten **daadwerkelijk invloed** hebben op besluiten die hun leven raken.
- Besluitvorming moet **representatiever** worden. Ondervertegenwoordigde groepen krijgen actief een plek aan tafel.
- We beschermen het **demonstratierecht** als fundamenteel democratisch recht.
- We ondersteunen initiatieven die **democratische weerbaarheid** versterken en racisme, haat, geweld en politieke intimidatie tegengaan.
- Provinciale besluitvorming wordt zo **open en transparant** mogelijk. Informatie over subsidies, aanbestedingen, lobby en belangen wordt openbaar gemaakt waar dat kan.

Digitale vrijheid en privacy

- De provincie gebruikt geen **technologie** die mensen onnodig volgt, profileert of discrimineert.
- Bij provinciale projecten en aanbestedingen stellen we **eisen aan privacy**, non-discriminatie, transparantie en menselijke controle.
- Algoritmen en geautomatiseerde besluitvorming moeten transparant zijn en onder **democratische controle** staan.
- Inwoners houden altijd **recht** op menselijke beoordeling en de mogelijkheid om bezwaar te maken.
- We zetten ons in voor **digitale inclusie**, privacyvriendelijke technologie, open standaarden en publieke controle over essentiële digitale infrastructuur.

Menswaardige opvang en solidariteit

- Wie vlucht voor oorlog, geweld of onderdrukking kan in Nederland altijd op bescherming rekenen. **Efficiënte procedures en eerlijke opvang**. We voeren de Spreidingswet uit en kiezen zoveel mogelijk voor kleinschalige en volwaardige opvang met een open uitstraling, waar anderen, zoals buurtbewoners, de mogelijkheid krijgen om naar toe te kunnen om onder andere deel te nemen aan allerlei activiteiten. Ook Nederlanders, zoals studenten en spoedzoekers, krijgen de mogelijkheid om daar te kunnen wonen en verblijven.
- We voeren het **Migratie- en Asielpact** van de EU uit en stellen onze wetgeving daarop in. Mensen die geen recht hebben op asiel moeten terug naar hun land van herkomst. Asielprocedures moeten kort en zorgvuldig zijn en mensenrechten van migranten moeten te allen tijde zijn gewaarborgd.
- Binnen de provinciale rol zetten we ons in voor **menswaardige opvang**, eerlijke spreiding en goede samenwerking tussen gemeentes.
- PRO kiest voor humane opvang, eerlijke spreiding en bescherming van mensen zonder verblijfsstatus. Het strafbaar stellen van mensen enkel vanwege hun verblijfsstatus is geen optie, want **geen mens is illegaal**.

- 1 • We ondersteunen initiatieven die bijdragen aan **deelname aan de samenleving**, zoals
- 2 onderwijs, taalontwikkeling en maatschappelijke participatie.
- 3 • We ondersteunen gemeenten en maatschappelijke organisaties die mensen in
- 4 kwetsbare situaties helpen met **basisvoorzieningen**, begeleiding en ondersteuning.
- 5 • Het **belang van kinderen** staat altijd voorop. Kinderen mogen niet de dupe worden van
- 6 migratie- en asielbeleid.
- 7 • Migranten-, vluchtelingen-, mensenrechten-, armoede- en burgerrechtenorganisaties
- 8 worden **betrokken bij beleid** dat hun achterban raakt.
- 9
- 10

9. Aan de slag! Werk, inkomen en bestaanszekerheid

Meer mensen dan ooit werken in Gelderland. Dat is goed nieuws. In het hoofdstuk over goed werk en een eerlijke, schone economie legden we uit hoe dit kan zorgen voor hogere lonen.

Hoewel er veel mensen werken, zijn er in Gelderland toch grote personeelstekorten. Er zijn te weinig zorgmedewerkers, leraren, onderzoekers en fabrieksarbeiders. Dit komt doordat sommige politici het goed vinden dat bedrijven mensen zonder werk aan de kant laten staan. In plaats van werk te geven aan mensen die hier al wonen, halen deze bedrijven goedkope arbeidsmigranten naar Gelderland. Dit gebeurt bijvoorbeeld veel in distributiecentra en slachterijen. Ook geven deze politici de schuld aan vluchtelingen om mensen tegen elkaar op te zetten. Dat is onterecht. Veel vluchtelingen willen juist heel graag meewerken in onze samenleving.

PRO Gelderland wil dat dit verandert. Wij vinden dat iedereen die wil werken, ook moet kunnen werken. Wij willen dat mensen gaan werken in sectoren waar Gelderland ze het hardst nodig heeft. Denk aan de zorg, het onderwijs en bedrijven die veel waarde toevoegen. Zo kunnen de lonen omhoog en gaat het beter met ons allemaal.

Iedere inwoner van onze provincie heeft recht op een zeker bestaan. Helaas maakt het nu in Gelderland nog te veel uit waar je bent geboren en hoeveel geld je ouders hebben. PRO wil dat armoede, gezondheidsproblemen en achterstanden in het onderwijs zo snel mogelijk verdwijnen. Nu zorgen deze problemen er nog te vaak voor dat mensen niet goed kunnen meedoen. Kinderen die opgroeien in armoede beginnen al vroeg met een achterstand. Dit verkleint hun kansen op school en op een goede baan. Wij moeten hier nu in investeren. Zo zorgen we voor gelijke kansen en voorkomen we dat kinderen later dezelfde problemen krijgen als hun ouders.

Dit gaan we doen!

We pakken de tekorten aan werknemers op vier manieren aan.

- Ten eerste zorgt PRO ervoor dat **iedereen meedoet**. Er zijn tienduizenden open vacatures. Tegelijkertijd willen veertigduizend inwoners in Gelderland graag werken, maar zij hebben niet de juiste diploma's. Wij hebben deze mensen hard nodig. Bijvoorbeeld om betaalbare huizen te bouwen, groene energie op te wekken en bussen te rijden. Daarom willen we kijken naar wat mensen kunnen en willen leren, in plaats van alleen naar hun cv of diploma.
- Ten tweede maken we **ruimte voor arbeidsmigranten** op de juiste plek. Er werken al ongeveer zestigduizend arbeidsmigranten in Gelderland. Toch zijn er nog steeds grote tekorten in ziekenhuizen, het openbaar vervoer en het onderwijs. Sommige rechtse politici vinden dat ok, maar voor PRO is dat onacceptabel. PRO wil dat arbeidsmigranten vooral gaan werken op plekken waar we ze het hardst nodig hebben. Bedrijven die alleen winst kunnen maken door mensen heel slecht te betalen en uit te buiten, moeten op termijn verdwijnen. Hierdoor komen er ook huizen vrij, wat helpt om het huizentekort op te lossen.
- De derde manier is **slimmer werken** met minder mensen. We kunnen tekorten ook oplossen door slimmer te werken, bijvoorbeeld met hulp van kunstmatige intelligentie. Als we kiezen voor modernere sectoren waar meer geld te verdienen is, kunnen we meer bereiken met minder personeel. PRO wil hierin investeren met geld uit de Gelderland-Miljarden.
- Ten vierde willen we **vluchtelingen sneller laten meedoen**. Vluchtelingen moeten nu vaak jarenlang wachten tot ze mogen werken. Dat is zonde, want zij willen en kunnen

1 vaak al snel bijdragen. Sommige politici vinden dit wachten prima, omdat ze
 2 vluchtelingen als zondebok gebruiken. PRO wil de kennis en ervaring van vluchtelingen
 3 juist zo snel mogelijk inzetten. Zo kunnen zij een zelfstandig leven opbouwen en helpen
 4 om de personeelstekorten op te lossen. Migranten die geen verblijfsvergunning krijgen,
 5 moeten natuurlijk wel snel terug naar hun eigen land.

6 **Goed werk voor iedereen - arbeidsmarkt**

- 7 • Iedereen die kan en wil bijdragen moet daar de **kans** voor krijgen. Terwijl duizenden
 8 vacatures openstaan, willen veel Gelderlanders werken, maar missen zij de juiste
 9 diploma's of certificaten.
- 10 • Daarom starten we een **skills-revolutie**: werkgevers moeten meer kijken naar
 11 vaardigheden en potentieel, en minder naar diploma's alleen.
- 12 • We investeren met de provinciale reserves om samen met arbeidsmarktregio's,
 13 onderwijsinstellingen, vakbonden en werkgevers werk te maken van erkenning van
 14 **vaardigheden, omscholing en een leven lang leren**.
- 15 • Een goede baan biedt meer dan inkomen alleen. Werk geeft zekerheid, ontwikkelkansen
 16 en de mogelijkheid om bij te dragen aan de samenleving. Wat PRO betreft is een **vaste**
 17 **baan**, en daardoor zekerheid, de norm.
- 18 • De provincie gaat **voorwaarden stellen** bij het uitgeven van haar (publieke) geld zoals
 19 fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden, scholing, duurzame inzetbaarheid, goede huisvesting,
 20 etc.
- 21 • Mensen met een **arbeidsbeperking** hebben recht op werk. Daarom zijn gemeentes
 22 verantwoordelijk voor sociale ontwikkelbedrijven die mensen ondersteunen richting
 23 passend werk. De provincie Gelderland zal hier ondersteunen waar nodig is.
- 24 • Indien nodig, ziet de provincie erop toe dat in iedere arbeidsmarktregio tenminste één
 25 **sociaal ontwikkelbedrijf** komt.
- 26 • Het provinciale beleid voor **social return** zetten we voort en versterken we verder, onder
 27 andere bij het inkoopbeleid, zodat veel mensen van de sociale ontwikkelbedrijven aan de
 28 slag kunnen.
- 29 • **Sociale innovatie** verdient meer aandacht. Meer autonomie, goed werkgeverschap,
 30 medezeggenschap, vakmanschap en ontwikkelmogelijkheden zorgen voor minder uitval,
 31 hogere productiviteit en aantrekkelijkere werkgevers. Provinciale subsidies moeten dit
 32 ondersteunen.

33 **Arbeidsmigratie, vluchtelingen en arbeidsmarkt**

- 34 • **Arbeidsmigranten** leveren een belangrijke bijdrage aan onze provincie. Maar sommige
 35 bedrijven maken misbruik van arbeidsmigranten door lage lonen te betalen, geen
 36 zekerheid te bieden en onvoldoende huisvesting te regelen.
- 37 • PRO wil arbeidsmigratie richten op sectoren waar Gelderland **de grootste behoefte** aan
 38 heeft, zoals zorg, onderwijs, openbaar vervoer en hoogwaardige sectoren.
- 39 • Bedrijfsmodellen die alleen bestaan dankzij extreem lage lonen en slechte
 40 arbeidsvoorwaarden hebben volgens ons **geen toekomst** in Gelderland.
- 41 • Voor werknemers die overstappen uit zulke sectoren richten we een **werkgarantiefonds**
 42 op. Daarmee kunnen mensen met behoud van inkomen overstappen naar ander werk
 43 door scholing en begeleiding met betrokkenheid en medefinanciering van werkgevers en
 44 vakbonden. Zo nemen de tekorten in de cruciale sectoren (zoals zorg) af en zullen de
 45 lonen omhoog gaan.
- 46 • Door arbeid **slimmer in te zetten** verwachten we dat personeelstekorten afnemen, lonen
 47 stijgen en minder arbeidsmigranten nodig zijn. Daardoor komen ook woningen
 48 beschikbaar die nu worden gebruikt voor arbeidsmigrantenhuisvesting.
- 49 • **Huisvesting** van grote groepen internationale medewerkers mag niet ten koste gaan van
 50 de leefbaarheid in toch al kwetsbare wijken. Het regionale bedrijfsleven wordt
 51 verantwoordelijk voor zowel fatsoenlijke huisvesting van mensen als de leefbaarheid in

wijken waar mensen gehuisvest worden. Gemeentes krijgen de mogelijkheid hierop te sturen.

- Veel **vluchtelingen** willen en kunnen werken. Toch duurt het vaak jaren voordat zij daadwerkelijk kunnen bijdragen aan de samenleving.
- PRO wil kennis, ervaring en talent van vluchtelingen **sneller benutten**. Dat helpt mensen sneller zelfstandig te worden en draagt tegelijk bij aan het oplossen van personeelstekorten. Dat scheelt de overheid kosten en dan kunnen vluchtelingen (belasting) bijdragen.

Gelijke kansen, onderwijs, armoede

- We investeren in het **terugdringen** van gezondheidsachterstanden en armoede en het verbeteren van de brede basisvaardigheden van onze inwoners (taal, rekenen en digitale vaardigheden);
- We investeren samen met gemeentes in het **versterken** van leefbaarheid, veiligheid en gemeenschapszin in kwetsbare wijken en dorpen.
- We sluiten zoveel mogelijk aan op **succesvolle interventies** zoals de Gezonde Basisschool van de Toekomst en Kansrijke Start.
- Wij **helpen gezinnen** met een te kleine portemonnee om lid te worden en blijven van verenigingen, bijvoorbeeld door het Jeugdfonds en Volwassenenfonds Cultuur en Sport en de Stichting Leergeld te ondersteunen.
- We verkennen de mogelijkheden van een **gratis bibliotheeklidmaatschap en gratis OV** in de daluren voor inwoners van onze provincie met een kleine beurs.
- Voor dit alles maken we geld vrij binnen de begroting en zetten dat zo **effectief** mogelijk in.

10. Gezond Gelderland: gezond leven als basis voor goed beleid

Een gezond Gelderland begint met een gezonde plek om te wonen. Iedereen heeft recht op een schone, veilige en groene omgeving. Het moet een plek zijn met genoeg ruimte om te bewegen, elkaar te ontmoeten en fijn oud te worden. Gezondheid is namelijk veel meer dan alleen zorg door een dokter. De plek waar we wonen, werken, reizen en ontspannen bepaalt hoe we ons voelen. De provincie moet daarom bij elk nieuw plan eerst denken aan de gezondheid van de inwoners.

De afgelopen jaren is er helaas te weinig gelet op een gezonde omgeving. Veel inwoners hebben nu last van vuile lucht, te veel lawaai en vuil water of een vuile grond. Ook is er vaak te weinig groen in de buurt. Belangrijke plekken zoals winkels en huisartsen verdwijnen uit dorpen en wijken. Tegelijkertijd worden de verschillen in gezondheid tussen mensen steeds groter. Ook staat de zorg onder druk, omdat er steeds meer oudere mensen komen en er te weinig personeel is. Gezondheid moet vanaf nu het belangrijkste punt zijn.

PRO wil gezondheid daarom op de eerste plaats zetten bij alle plannen. Dit geldt bijvoorbeeld voor plannen over huizen, verkeer, natuur, landbouw, economie en energie. De provincie geeft zelf geen medische zorg, maar kan wel zorgen voor een gezonde omgeving. Daarom investeert PRO in het voorkomen van ziektes, in meer bewegen en in schone lucht en schoon water. Ook zorgt de partij voor meer natuur en het behouden van winkels en dokters in de buurt. Zo voorkomen we problemen met de gezondheid en kan iedereen in Gelderland fijn leven.

Dit gaan we doen!

Gezondheid als basis voor provinciaal beleid

- Gezondheid wordt een **volwaardig afwegingskader** bij provinciale besluiten over woningbouw, mobiliteit, landbouw, industrie, energie en ruimtelijke ontwikkeling.
- We zetten gezondheid centraal in de **inrichting van de leefomgeving**, met aandacht voor schone lucht, schoon water, een gezonde bodem, voldoende groen, rust, ruimte voor ontmoeting en mogelijkheden om te bewegen.
- We geloven in **Positieve Gezondheid**: gezondheid is niet alleen de afwezigheid van ziekte, maar ook het vermogen van mensen om mee te doen in de samenleving, regie te houden over hun leven en zich lichamelijk en mentaal goed te voelen.

Een gezonde leefomgeving

- De vervuiler mag de gezondheid van inwoners niet bepalen. We pakken **vervuiling** van lucht, bodem en water zoveel mogelijk bij de bron aan en stellen bescherming van gezondheid centraal bij vergunningverlening, toezicht en handhaving.
- Op plekken waar **gezondheidsrisico's** zich opstapelen door bijvoorbeeld vervuiling, geluidsoverlast of een ongezonde leefomgeving nemen we extra maatregelen om de leefkwaliteit te verbeteren.
- We **verkleinen gezondheidsverschillen** door te investeren in publieke voorzieningen waarvan iedereen profiteert, zoals groen, natuur, recreatie, veilige fietsroutes, wandelmogelijkheden en goed bereikbare voorzieningen.

Preventie en gezonde leefstijl

- We investeren in **preventie** en ondersteunen initiatieven die inwoners helpen gezond te leven, gezondheidsproblemen te voorkomen en gezondheidsverschillen te verkleinen.
- We stimuleren **samenwerking** tussen gemeentes, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en andere partners om preventie, gezondheid en welzijn te versterken.

- We ondersteunen **regionale preventieprogramma's** en initiatieven op het gebied van mentale gezondheid, sport en bewegen, een gezonde leefstijl, het tegengaan van eenzaamheid en het versterken van sociale samenhang.
- **Gezond voedsel** moet voor iedereen beschikbaar en betaalbaar zijn. Daarom ondersteunen we, waar mogelijk binnen onze provinciale rol, initiatieven rond korte voedselketens en voedsel uit eigen streek die bijdragen aan een gezond en duurzaam voedselsysteem.

Sport en bewegen

- We stimuleren een **gezonde leefstijl** door sport, bewegen, ontmoeting en recreatie te verbinden met ruimtelijke inrichting, natuurontwikkeling en mobiliteitsbeleid.
- **Sport en bewegen** zijn essentieel voor gezondheid en welzijn. Daarom investeren we in veilige fietsverbindingen, aantrekkelijke wandelroutes en toegankelijke recreatiegebieden.
- **Ieder kind** moet kunnen sporten, ongeacht het inkomen van de ouders. We stimuleren samenwerking tussen gemeenten, scholen, sportverenigingen en maatschappelijke organisaties om sport bereikbaar te houden.
- Voor **ouderen** creëren we meer mogelijkheden om te bewegen, elkaar te ontmoeten en zelfstandig actief te blijven. Daarmee dragen we bij aan gezondheid, zelfstandigheid en het voorkomen van eenzaamheid.

Mentale gezondheid en sociale samenhang

- **Jongeren** verdienen een gezonde omgeving waarin zij zich lichamelijk, mentaal en sociaal kunnen ontwikkelen. Sport, cultuur, natuur en veilige ontmoetingsplekken krijgen daarom een belangrijke plek in ons beleid. Door inzichtelijk te maken waar jongeren tegenaan lopen en welke aanpakken aantoonbaar effectief zijn, kunnen we provinciale middelen en beleid gericht en effectiever inzetten.

Bereikbare voorzieningen en gezond ouder worden

- De vergrijzing vraagt om een goede samenhang tussen wonen, mobiliteit en voorzieningen. We ondersteunen gemeenten en maatschappelijke partners bij het realiseren van **levensloopbestendige woonomgevingen** en voorzieningen dichtbij huis.
- Ook in kleine dorpen en landelijke gebieden moeten basisvoorzieningen goed bereikbaar blijven. Bij mobiliteitsbeleid houden we rekening met de **bereikbaarheid van voorzieningen** die bijdragen aan gezondheid en welzijn.

Innovatie en toekomstbestendigheid

- **Innovatie** kan bijdragen aan een toekomstbestendige zorg en ondersteuning. We ondersteunen samenwerking tussen kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties die helpt om inwoners langer gezond en zelfstandig te laten leven.
- **Digitale toepassingen** kunnen bijdragen aan betere ondersteuning, meer eigen regie en een toegankelijker organisatie van zorg en welzijn. Waar dit inwoners helpt, stimuleren we de ontwikkeling en toepassing ervan.

11. Ruimte vraagt om keuzes

Er is steeds minder vrije ruimte in Gelderland. We hebben meer huizen nodig en we willen de natuur herstellen. Ook willen we een goede toekomst voor de landbouw, moeten wegen en openbaar vervoer beter en heeft Defensie plek nodig. Maar niet alles kan overal. Daarom moeten we keuzes maken over hoe we de schaarse ruimte in onze provincie gebruiken. Voor PRO is het belang van de samenleving hierbij het meest belangrijk. Vrijkomende landbouwgrond krijgt niet automatisch dezelfde bestemming, maar kan ook maatschappelijk ingezet worden. We gebruiken de ruimte die we hebben zo slim mogelijk. We bouwen het liefst binnen bestaande steden en dorpen. Ook geven we lege gebouwen en oude fabrieksterreinen een nieuwe toekomst en zijn we voorzichtig met open natuur. Zo beschermen we het landschap, de natuur en de landbouwgrond.

De keuzes van de afgelopen jaren zijn niet de keuzes die wij zouden maken: bij onze keuzes voor de ruimte zijn water, de grond, de natuur en gezondheid het startpunt. We houden ons aan de afspraken die hierover zijn gemaakt. Ook zorgen we dat er meer verschillende planten en dieren komen. Nieuwe plannen moeten altijd passen bij wat een gebied aankan. Dat betekent ook dat we niet bouwen op plekken waar veel kans is op overstromingen. Daarnaast moet de gezondheid van inwoners een belangrijke rol spelen als we de ruimte anders gaan gebruiken.

Het inrichten van de ruimte gaat voor ons niet alleen over stenen, wegen of economische groei. Het gaat om het maken van fijne plekken om te wonen, te werken en te leven. Daarom zorgen we voor genoeg groen, winkels, scholen, zorg en sport dicht bij huis. Ook gebruiken we de schaarse ruimte, de ruimte voor stikstof en de stroom op het elektriciteitsnet voor doelen die het beste zijn voor de maatschappij. Door duidelijke keuzes te maken, weet iedereen waar die aan toe is. Niet alles kan overal, maar met slimme keuzes zorgen we voor een groen en leefbaar Gelderland voor de toekomst.

Dit gaan we doen!

- De natuur is en blijft **beschermd**. We houden ons aan de nationale en internationale wetten en regels op gebied van natuurbescherming. Dat betekent dat we werken aan verbetering van de biodiversiteit en verslechtering voorkomen.
- **Water en bodem** zijn sturend. De kwaliteit moet goed blijven. Functie volgt peil, niet andersom. Dat wil zeggen dat daar waar vanwege klimaatadaptatie of het herstellen van natuurgebieden nodig is het waterpeil op te zetten, we dat ook doen. Dat betekent soms dat huidig gebruik moet worden aangepast. Boeren worden ondersteunt in het zoeken van oplossingen en aanpassingen en waar nodig gecompenseerd in financiële middelen of verplaatsing van grondeigendom. Voor nieuwe functies geldt dat water en bodem sturend zijn: we bouwen niet op plekken met grote kans op wateroverlast. Daar waar ontwikkelingen onvermijdelijk zijn, zijn de kosten voor eventuele gevolgen voor de initiatiefnemer, niet voor de samenleving.
- **Biodiversiteit** is het uitgangspunt. Gezonde ecosystemen maken Nederland weerbaarder in het omgaan met klimaatverandering. Bloemrijke dijken zijn stevigere dijken, natuurvriendelijke oevers helpen bij het tegengaan van invasieve exoten en kruidenrijke graslanden versterken de biodiversiteit en bodemkwaliteit. Daarom moet biodiversiteit een leidend uitgangspunt zijn bij ruimtelijke keuzes van de provincie.
- We **bouwen** bij voorkeur in kernen. Nieuwbouw van woningen vindt bij voorkeur plaats binnen de bebouwde kom zodat het draagvlak voor voorzieningen in de steden en dorpen weer toeneemt en er zo min mogelijk extra verkeersbewegingen bij komen. Hiermee wordt de open ruimte opgehouden en wonen inwoners dichtbij voorzieningen.

- 1 • We voorkomen leegstand en hergebruiken verouderde bedrijventerreinen. Door te
2 investeren in **revitalisatie** van oude bedrijventerreinen worden deze verduurzaamd en
3 wordt er ruimte gecreëerd voor nieuwe bedrijvigheid. Zo wordt voorkomen dat er steeds
4 weer nieuwe bedrijventerreinen nodig zijn.
- 5 • We gaan verdozing tegen. Gezien de schaarste van ruimte willen we de komst van nieuwe
6 distributie- en logistieke centra beperken. We **clusteren** grootschalige
7 bedrijventerreinen. We willen geen linten met blokkendozen (en nauwelijks banen) langs
8 snelwegen, maar een paar locaties per provincie waar bedrijven zich kunnen vestigen.
- 9 • Gezondheid is een belangrijke afweging bij verandering van landgebruik. Bij nieuwe
10 functies wordt extra aandacht besteed aan de **gezondheid van omwonenden**. Waar
11 binnen functies ander gebruik tot gezondheidsproblemen leidt, worden deze voorkomen
12 door het stellen van bijvoorbeeld extra eisen aan het gebruik van bestrijdingsmiddelen in
13 de landbouw of geluidsproductieplafonds bij industrie.
- 14 • We bouwen geen woningen, maar een **fijne plek om te leven**. We zorgen dat er bij
15 nieuwbouwwijken een gezonde mix is van wonen, werken, recreëren, sport, winkels,
16 gezondheidszorg en onderwijs, in een groene omgeving. Iedereen moet binnen 15
17 minuten het grootste deel van zijn dagelijkse behoeften kunnen vinden.
- 18 • **Schaarse stikstofruimte en netcapaciteit** worden zorgvuldig ingezet. Daar waar de ruimte
19 voor bouw beperkt is door tekort aan stikstofruimte of netcapaciteit wordt voorrang
20 gegeven aan wonen. Functies die horen bij woningbouw, zoals scholen, winkels, en
21 sportaccommodaties, horen daarbij. We investeren stevig in het creëren van meer
22 vergunningsruimte door het beperken van de stikstofuitstoot, het versterken en
23 verbinden van natuurgebieden en de versnelde aanleg van netcapaciteit.
- 24 • We bieden **duidelijkheid**: niet alles kan overal. In zones direct rond stikstofgevoelige
25 natuurgebieden moet de stikstofuitstoot snel en fors omlaag. Alleen zo is het weer
26 mogelijk om nog te kunnen bouwen in de rest van de provincie.
- 27 • We voeren **actief grondbeleid**. De provincie Gelderland neemt een actievare rol in de vraag
28 hoe we onze grond gebruiken. De grond is schaars in Gelderland en zetten we zoveel
29 mogelijk in voor doeleinden met het hoogste maatschappelijke nut. Door zelf gronden
30 aan te kopen, te beheren en te ruilen, kunnen we die inzetten voor woningbouw, om
31 boeren helpen te verduurzamen en om natuur te realiseren. Gronden van de provincie
32 worden alleen verpacht onder duurzame voorwaarden.
- 33 • We willen een **leefbaar platteland**. Er is al jaren een afname van het aantal boeren. Veel
34 boeren hebben geen opvolger of besluiten om andere redenen om te stoppen met hun
35 bedrijf. Leefbare dorpen vragen om aantrekkelijke voorzieningen, een vitaal
36 buitengebied en plekken waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. We stimuleren nieuwe
37 verdienmodellen, zoals directe verkoop, een combinatie met toerisme of zorg en
38 voedselbossen.
- 39 • **Vrijkomende landbouwgronden** blijven niet automatisch landbouwgrond, maar kunnen
40 ook ingezet worden voor andere maatschappelijke doelen. 45% van Gelderland is
41 landbouwgrond. Als gronden vrijkomen, willen we die niet inzetten voor vleesproductie
42 voor de export, maar voor Gelderland. Dat kan zijn voor natuurinclusieve landbouw,
43 maar bijvoorbeeld ook voor woningbouw, voor de economie of het versterken van natuur.
- 44

12. In verbinding: bestuur en financiën

Een goede provincie brengt mensen bij elkaar. De provincie verbindt gemeenten, regio's, inwoners, bedrijven en overheden. Ook zorgt de provincie voor een goede band tussen Gelderland, Den Haag en Brussel. De grote problemen van nu stoppen namelijk niet bij de grens van een gemeente. Er is samenwerking nodig in de hele regio voor onderwerpen zoals het bouwen van nieuwe woningen, goede wegen en de overstap naar schone energie. Ook het herstel van de natuur, een sterke economie en een fijne buurt om te wonen vragen om samenwerking. PRO wil een provincie die actief meewerkt, gemeenten helpt en samen met inwoners plannen echt uitvoert.

Met geld wil PRO actiever omgaan en het meer bewust inzetten. In de huidige politiek ontbreekt nu de samenhang. Partijen zoals BBB, CDA, VVD, SGP en ChristenUnie hebben allemaal hun eigen plannen. Soms lijkt het alsof 'hoe iets overkomt in de media' belangrijker is dan de inhoud. De huidige politieke partijen zijn heel voorzichtig met het uitgeven van de overvloedige miljarden die nu al jaren op de bank staan. PRO wil de financiële kracht van Gelderland juist veel actiever gebruiken voor betaalbare woningen, natuur, de economie en het oplossen van de netcongestie. Dat betekent dat we meer geld stoppen in speciale fondsen en vaker financieel meedoen met projecten. Ook willen we sneller geld geven aan plannen voor betaalbare huizen, het versterken van de natuur en voor investeringen in de economie. We willen niet wachten tot alle lange procedures voorbij zijn. We nemen onze verantwoordelijkheid en werken samen met gemeentes, woningbouwverenigingen, maatschappelijke organisaties en ondernemers. Zo verandert de provincie van een organisatie die vooral op de regeltjes let, in een overheid die echt zorgt voor resultaten.

Een sterke provincie luistert ook goed naar haar inwoners. De plannen, samenwerkingen en investeringen moeten voor iedereen duidelijk en openbaar zijn. De Provinciale Staten moeten makkelijk kunnen controleren waar het geld naartoe gaat en wat de resultaten zijn. Inwoners moeten precies weten welke keuzes er worden gemaakt en waarom. Zo bouwen we aan een provincie die financieel gezond is en het geld echt gebruikt voor een betere toekomst.

PRO kiest voor een provincie die niet alleen praat, maar ook echt keuzes maakt. De provincie moet investeren en samen met de regio's resultaten behalen. Nu werkt de provincie nog te vaak langs elkaar heen. Besluiten worden te lang uitgesteld en de provincie start vaak eigen plannen op naast de samenwerkingen die er al zijn. Hierdoor verliezen we kostbare tijd, energie en de steun van de inwoners.

PRO kiest daarom voor een andere manier van besturen. Wij verdelen het beleid van de provincie niet langer in aparte hokjes voor wonen, natuur, energie, bereikbaarheid en economie. Wij kijken naar het grotere plaatje van een gebied. Het bouwen van woningen, het herstel van de natuur en de overstap naar schone energie horen bij elkaar. Al deze opgaven vragen namelijk ruimte in hetzelfde gebied. Zo kunnen we sneller keuzes maken en projecten ook echt bouwen. Daarbij sluiten we aan bij de samenwerkingen die al bestaan in de regio's, zoals de Groene Metropoolregio, de Achterhoek, Foodvalley, Rivierenland en de VeluweAlliantie. Niet de macht van de provincie is belangrijk, maar de kracht van de regio. De provincie helpt, verbindt, investeert en lost problemen op waar gemeenten en regio's zelf niet uitkomen.

Dit gaan we doen!

- Liever betaalbare huizen, prachtige natuur en investeren in het (duurzame) verdienvermogen van Gelderland dan overvloedige miljarden op de bank laten staan. Dat zit zo:

- Elke provincie heeft zogenaamde bestemmingsreserves. Ook Gelderland. Dat blijft zo.
- Daarnaast heeft de provincie Gelderland het zogenaamde stamkapitaal. Dat zijn miljarden euros die verkregen zijn bij de verkoop van energiebedrijf Nuon. Deze reserves heeft de provincie eigenlijk helemaal niet nodig en staan werkeloos op de bank. Daarom noemen wij ze overtollige reserves. PRO wil liever investeren dan rentenieren.
- Wij willen die reserves gebruiken om sneller, meer betaalbare huizen te bouwen, om onze natuur sneller weer prachtig en sterk te maken en om te investeren in onze economie. Daarom maken we jaarlijks 150 miljoen euro vrij uit deze overtollige reserves om deze belangrijke doelen te bereiken.
- 150 miljoen is veel geld voor de provincie Gelderland en we gaan natuurlijk niet geld uitgeven voor het geld uitgeven. Er komt strikte controle dat dit geld effectief wordt ingezet!
- PRO buigt zo'n 5% van de bestaande begroting om. Zo maken we geld vrij voor een fijner Gelderland voor iedereen zoals we dat in dit verkiezingsprogramma beschrijven. Een paar voorbeelden hoe we dat voor ons zien:
 - Minder geld naar asfalt, meer naar fietsen en fietsbruggen zoals bij Culemborg.
 - Geen geld naar het in stand houden van industriële veeteelt. Meer geld naar boeren die boeren met de natuur en bijdragen aan natuur-bescherming.
 - Geen geld naar dure, trage en risicovolle kernenergie en SMRs. Wel geld naar het verlagen van de energierekening en schone energie van eigen bodem.
- We faciliteren een **sterke regionale samenwerking**. De provincie neemt een actieve rol in regiodeals, woondeals, mobiliteitsprogramma's en andere regionale samenwerkingen. We brengen gemeentes, maatschappelijke organisaties, ondernemers en andere partners bij elkaar en ontwikkelen gezamenlijk regionale investeringsagenda's.
- We brengen **meer investeringskracht** naar Gelderland. We maken maximaal gebruik van middelen van het Rijk, Europa en andere fondsen. De provincie ontwikkelt samen met gemeentes en maatschappelijke partners sterke regionale voorstellen en lobbyt actief voor extra middelen voor Gelderland.
- We zetten **provinciaal vermogen** in voor maatschappelijke opgaven. We gebruiken onze sterke financiële positie om ontwikkelingen te versnellen die zonder publieke inzet onvoldoende van de grond komen. Daarbij staat maatschappelijke opbrengst centraal, niet alleen financieel rendement.
- We investeren in **betaalbare woningbouw**. De provincie gaat vaker risicodragend deelnemen aan gebiedsontwikkelingen die grote aantallen betaalbare woningen opleveren. Zo nemen we risico's weg waar dat nodig is en versnellen we de bouw van sociale huur, betaalbare koop en middeldure huur.
- We bouwen het **Gelders warmtebedrijf** uit. In veel gemeentes is het slim om een warmtenet aan te leggen als de gasleidingen vervangen moeten worden. Dat is een ingewikkelde klus voor gemeentes, en met een provinciaal warmtebedrijf kunnen we de ervaringen delen, kosten beperken en uitrol versnellen. Zo versnellen we de energietransitie en maken we inwoners en bedrijven minder afhankelijk van fossiele, buitenlandse, dure energie.
- We versterken het **Energiefonds Gelderland**. We breiden het Energiefonds substantieel uit om meer te kunnen investeren in netverzwaring, energieopslag, duurzame opwekking, warmtenetten en energiebesparing.
- Ook zetten we bestaande instrumenten zoals het Perspectieffonds Gelderland en **Oost NL** krachtiger in. Zie hiervoor ook hoofdstuk 4 (economie).
- We investeren in **natuurherstel**. De provincie koopt waar nodig strategisch grond aan, versterkt natuurgebieden en ontwikkelt overgangsgebieden. Ook ondersteunen we agrariërs die willen verduurzamen of extensiveren. Gezonde natuur is niet alleen

belangrijk voor biodiversiteit, maar ook voor woningbouw, economie en een aantrekkelijke leefomgeving.

- We werken **gebiedsgericht met ruimte voor maatwerk**. Niet iedere regio kent dezelfde problemen of oplossingen. We geven gemeenten en regio's ruimte om binnen provinciale kaders eigen oplossingen te ontwikkelen. Inwoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers worden hierbij actief betrokken.
- We gaan regionale samenwerking **democratisch controleren**. De Provinciale Staten houden zicht op de doelen, resultaten en financiële consequenties van regionale programma's en samenwerkingsverbanden. Grote investeringen en langdurige samenwerkingen worden transparant gemaakt en regelmatig geëvalueerd.
- **Provinciale subsidies en fondsen** worden toegankelijker. Goede ideeën mogen niet stranden in bureaucratie. We maken subsidieregelingen eenvoudiger en begrijpelijker, verminderen administratieve lasten en bieden kleinere organisaties ondersteuning bij het aanvragen van subsidies en fondsen.
- We willen **meer vertrouwen en minder bureaucratie**. Bij subsidies en samenwerking met maatschappelijke organisaties verschuift de aandacht van controle vooraf naar maatschappelijke resultaten. We geven ruimte aan organisaties die aantoonbaar bijdragen aan provinciale doelen.
- De provincie investeert waar mogelijk mee in bedrijven en projecten. De overtollige reserves (verkregen door de verkoop van Nuon) zijn **gemeenschapsgeld**. Wanneer publieke investeringen leiden tot winst, is het logisch dat de samenleving daarvan meeprofiteert.
- We monitoren **goed bestuur en sterke gemeentes**. De provincie ondersteunt gemeentes bij grote maatschappelijke opgaven en houdt toezicht op bestuurlijke kwaliteit, integriteit en financiële stabiliteit. Waar problemen ontstaan, helpt de provincie gemeentes om deze op te lossen en spreekt ze waar nodig aan op hun verantwoordelijkheid.
- We staan voor een **veilige publieke sector**. Bestuurders, volksvertegenwoordigers en ambtenaren moeten hun werk veilig kunnen doen. We pakken intimidatie, bedreiging, agressie en ondermijning actief aan en hebben daarbij bijzondere aandacht voor de veiligheid van vrouwelijke bestuurders, die relatief vaak met online en offline intimidatie te maken krijgen.
- We willen een **transparante en democratische provincie**. We zorgen dat inwoners inzicht hebben in provinciale keuzes en resultaten. De Provinciale Staten krijgen de informatie die nodig is om hun kaderstellende en controlerende rol goed te vervullen.
- Voor grote vraagstukken kan de provincie een **burgerberaad** inzetten. Dan wordt aan een beperkt aantal inwoners een vraag voorgelegd en krijgen ze de tijd en ondersteuning om daar samen voorstellen voor te doen. De Provinciale Staten hebben tenminste één debat over de uitkomsten van dat burgerberaad. De Gedeputeerde Staten moeten deze voorstellen meenemen in haar besluitvorming en op alle voorstellen reageren.
- We zorgen voor een **krachtige Gelderse stem in Den Haag en Brussel**. Samen met andere provincies, gemeenten en maatschappelijke partners maken we ons sterk voor voldoende middelen voor regionale opgaven, een stabiel financieel kader en meer ruimte voor provincies om zelf te investeren.
- We staan voor een **eerlijke financiering van regionale opgaven**. Gelderland moet voldoende middelen krijgen voor de grote opgaven waarvoor de provincie en gemeenten aan de lat staan. We zetten ons daarom in voor een sterk Provinciefonds en een eerlijke verdeling van landelijke en Europese investeringen.
- We investeren in **brede welvaart**. Bij iedere provinciale investering kijken we niet alleen naar financieel of economisch rendement, maar ook naar effecten op gezondheid, duurzaamheid, kansengelijkheid, sociale samenhang en de kwaliteit van onze leefomgeving.